

Nr 43.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m.; given Stockholms slott den 6 februari 1940.

¶ Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed

dels, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m.,

dels ock inhämta riksdagens yttrande över bilagda förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av byggnadsstadgan den 20 november 1931 (nr 364).

GUSTAF.

K. G. Westman.

Förslag
till
Lag
om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna
skyddsrum m. m.

Häri genom förordnas som följer:

Inledande bestämmelse.

1 §.

Inom område, som Konungen bestämmer, skola i fråga om anläggningar och byggnader vidtagas åtgärder till skydd mot skador genom luftanfall enligt vad nedan i 2—10 §§ sägs.

Konungen äger, i den mån det provas erforderligt, förordna, att bestämmelserna i 2—10 §§ skola äga tillämpning jämväl i fråga om anläggningar och byggnader, som ej äro belägna inom sålunda bestämt område.

Om skyddsrum.

2 §.

Följande anläggningar och byggnader skola förses med skyddsrum:

1. hamn, järnvägsstation och därmed jämförlig anläggning, som är av vikt för allmänna samfärdseln,

2. industriell anläggning, vid vilken i regel minst tjugufem personer samtidigt äro sysselsatta,

3. anläggning, som inrymmer undervisnings- eller vårdanstalt, hotell eller pensionat och är avsedd att hysa minst tjugufem personer,

4. byggnad med mer än två våningar, som till väsentlig del är avsedd till bostad eller till kontors- eller affärslokal, samt

5. annan anläggning eller byggnad, inom vilken människor bo eller eljest vanligen vistas, såframt skyddsrum är erforderligt med hänsyn till anläggningens eller byggnadens beskaffenhet och läge.

Vind anses i denna lag såsom våning allenast om mer än hälften är avsedd till bostad.

3 §.

Skyddsrum skall såvitt möjligt kunna hysa så många människor, som i allmänhet kunna antagas samtidigt besöka eller vara sysselsatta eller bosatta eller eljest vistas inom anläggningen eller byggnaden eller den del därav, för vilken skyddsrummet anordnas.

Skyddsrum skall anordnas på sådan plats inom eller invid anläggningen eller byggnaden, att det utan tidsutdräkt kan uppsökas av dem, för vilka det är avsett.

4 §.

Skyddsrum skall vara så beskaffat, att det erbjuder skydd åtminstone mot splitter från bomber och andra vid explosion kringkastade föremål ävensom mot stridsgaser. Är skyddsrum beläget inom eller i omedelbar närhet av byggnad, skall det hava sådan hållfasthet, att det kan beräknas motstå den belastning som kan uppkomma, om byggnaden sammanstörtar.

5 §.

Kunna två eller flera närbelägna fastigheter ej lämpligen var för sig fördes med skyddsrum, må gemensamt skyddsrum anordnas. Föreskrift härom meddelas, när så erfordras, av länsstyrelsen, som äger att, där ej överenskommelse träffas, bestämma de grunder efter vilka kostnaden skall fördelas mellan fastigheterna.

6 §.

Finnes skyddsrum lämpligen böra anordnas å allmän plats eller annat område som enligt gällande byggnadsbestämmelser ej får bebyggas eller skall vara avsatt för särskilt ändamål, må länsstyrelsen medgiva undantag från byggnadsbestämmelserna.

Om brandskyddsåtgärder.

7 §.

Vid uppförande av byggnad, som avses i 2 §, i mer än två våningar skola vertikala bärverk, bjälklag över källare samt översta på mur eller därmed likvärdigt bärverk vilande bjälklag utföras brandsäkert. Uppföres sådan byggnad i mer än fyra våningar, skola samtliga bjälklag utföras brandsäkert.

8 §.

Undergår byggnad, som avses i 2 § och som är uppförd i mer än två våningar, sådan ombyggnad, ändring eller utvidgning, att den kommer att i väsentliga delar framstå i nytt skick och i avsevärd mån öka i värde, skall, därest brandbotten saknas, sådan anordnas å översta på mur eller därmed likvärdigt bärverk vilande bjälklag.

Ändå att ombyggnaden, ändringen eller utvidgningen är av mindre omfattning, skall brandbotten anordnas enligt vad nu sagts, om kostnaden därför är ringa i jämförelse med kostnaden för byggnadsarbetet i dess helhet.

9 §.

Då byggnad, som avses i 2 §, uppföres med mindre än tre våningar, skola bärande konstruktioner utföras brandsäkert, i den mån det prövas skäligt.

Vad nu sagts skall jämväl äga tillämpning vid väsentlig ombyggnad, ändring eller utvidgning av sådan byggnad.

10 §.

Kan i annat hänseende än ovan nämnts i fråga om anläggning eller byggnad till minskande av brandskador genom luftanfall vidtagas åtgärd som utan kostnad av någon betydelse medför väsentlig fördel, må länsstyrelsen föreskriva sådan åtgärd.

Gemensamma bestämmelser.

11 §.

Skyldigheten att vidtaga åtgärd, varom ovan sägs, åvilar anläggningens eller byggnadens ägare. Såsom ägare anses jämväl den som innehar anläggning eller byggnad med fri förfoganderätt eller fideikommissrätt eller därmed jämförlig rätt.

Innehaves anläggning eller byggnad eller del därav med nyttjanderätt, då åtgärden vidtages, och yrkar ägaren att nyttjanderättshavaren skall bidra till kostnaden, vare nyttjanderättshavaren, såframt därefter minst ett år återstår av tiden för nyttjanderätten och det finnes uppenbart obilligt att ägaren skall vidkännas hela kostnaden, pliktig att utgiva skäligt bidrag till amortering och ränta för den återstående tiden för nyttjanderätten.

Skall skyddsrum inrättas i byggnad, som tillhör bostadsrättsförening, vare bostadsrättshavarna, utan hinder av vad i föreningens stadgar bestämts, pliktiga att tillskjuta det belopp som erfordras för bestridande av kostnaden. Å beslut om tillskott för sådant ändamål skall vad i 60 § 1 lagen om bostadsrättsföreningar är stadgat ej äga tillämpning.

12 §.

Det åligger byggnadsnämnd att, innan byggnadslov meddelas, pröva vilka åtgärder till skydd mot skador genom luftanfall som skola vidtagas.

I fråga om anläggning eller byggnad, som avses i 2 § 1—3, skall byggnadsnämnden underställa meddelat beslut om byggnadslov länsstyrelsens prövning såvitt angår luftskyddet.

13 §.

Finnes ej byggnadsnämnd i ort, där åtgärder till skydd mot skador genom luftanfall skola vidtagas, skall, om någon vill utföra anläggning eller byggnad, som avses i 2 § 1—4, eller verkställa väsentlig ombyggnad, ändring eller utvidgning av sådan anläggning eller byggnad, länsstyrelsens godkännande av företaget i förväg inhämtas såvitt angår luftskyddet.

14 §.

Länsstyrelsen äger helt eller delvis medgiva befrielse från vidtagande av åtgärd som avses i denna lag, om åtgärden prövas medföra oskälig kostnad eller ock sådan befrielse kan medgivas utan eftergivande av skäliga anspråk på luftskydd.

I den mån det finnes lämpligt må länsstyrelsen uppdraga åt byggnadsnämnd att i enlighet med länsstyrelsens anvisningar utöva befogenhet som nu sagts.

I övrigt må Konungen medgiva undantag från lagens bestämmelser.

15 §.

Tillsyn å efterlevnaden av denna lag utövas, där ej Konungen annorlunda förordnat, under länsstyrelsens inseende av luftskyddschefen.

Om byggnadsnämnds tillsyn å byggnadsföretag är särskilt stadgat.

16 §.

Envar som äger eller innehar anläggning eller byggnad vare pliktig tåla, att den besiktigas för utrönande, vilka åtgärder till skydd mot skador genom luftanfall som vidtagits eller böra vidtagas.

17 §.

Länsstyrelsen äger vid vite tillhålla den som är pliktig att anordna skyddsrum eller vidtaga annan skyddsåtgärd som ovan sägs att fullgöra sin skyldighet. Länsstyrelsen må ock, om försummelse föreligger, ombesörja åtgärden samt uttaga kostnaden av den försumlige.

18 §.

Den, som underlåter att i förväg inhämta länsstyrelsens godkännande i fall, varom i 13 § sägs, eller åsidosätter föreskrift, som meddelats av länsstyrelsen vid prövning enligt samma paragraf, straffes med dagsböter och vare skyldig att i enlighet med länsstyrelsens anvisningar ändra vad som redan utförts.

Vägrar någon utan skälig anledning att låta anläggning eller byggnad besiktigas enligt vad i 16 § sägs, straffes med dagsböter.

19 §.

Förseelse mot denna lag eller mot föreskrift som utfärdats med stöd av lagen åtalas av allmän åklagare.

Åtal för sådan förseelse anhängiggöres vid polisdomstol, där sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan icke finnes, vid allmän domstol.

Böter och viten, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.

20 §.

Över byggnadsnämnds beslut i fråga, som avses i denna lag, må besvär anföras hos länsstyrelsen inom en månad från det klaganden erhöi del av beslutet. Rätt att anföras besvär tillkommer jämväl luftskyddschefen.

Talan mot beslut, som enligt denna lag meddelas av länsstyrelsen, må föras hos Konungen i vederbörande statsdepartement i den ordning som för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut är bestämd. Rätt att föra talan tillkommer jämväl luftskyddsinspektionen.

21 §.

När synnerliga skäl därtill äro, äger länsstyrelsen förordna, att dess beslut omedelbart skall lända till efterrättelse.

22 §.

Konungen äger förordna, att fråga, i vilken enligt denna lag beslut meddelas av byggnadsnämnd eller länsstyrelse, skall prövas i särskild ordning.

Konungen må ock medgiva undantag från vad gällande bestämmelser om byggnadsverksamheten innehålla angående tillstånd till åtgärd som kräves för anordnande av skyddsrum.

23 §.

Hava i byggnadsordning föreskrivits skyddsåtgärder utöver vad i denna lag stadgas eller med stöd av denna lag föreskrives, skola byggnadsordningens bestämmelser gälla, såframt de ej strida mot lagen eller med stöd därav meddelade föreskrifter.

24 §.

Denna lag äger ej tillämpning å anläggningar och byggnader för militära ändamål.

25 §.

Närmare föreskrifter angående tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Förslag
till
Kungörelse

om ändring i vissa delar av byggnadsstadgan den 20 november 1931
(nr 364).

Häri genom förordnas, att 13, 15, 54, 101 och 108 §§ byggnadsstadgan den 20 november 1931 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

13 §.

Stadsarkitekt skall — — — hans verksamhetsområde.

Länsarkitekten, förste provinsialläkaren, provinsial- eller stadsläkaren, luftskyddschefen och brandchefen äga likaledes att vara närvarande vid byggnadsnämndens sammanträden och deltaga i överläggningarna men ej i besluten ävensom att, där de så önska, få sin mening till protokollet antecknad.

15 §.

Vid uppgörande — — — större område;
att luftskyddets krav vederbörligen beaktas;
att bekväma — — — området främjas.

54 §.

I byggnadsordningen — — — brandsäkra väggar.

I byggnadsordningen — — — göras brandsäkra.

Om byggnads inrättande med hänsyn till luftskyddet är särskilt stadgat.

101 §.

Där så — — — kommunalfullmäktiges hörande.

Å sådan sakkunnig skall tillämpas vad enligt denna stadga eller eljest gäller om byggnadsnämnd, som i detta kapitel avses.

108 §.

Skorstenar och — — — antändligt material.

Trävirke må — — — brandfritt ämne.

Å golvet — — — eller järnplåt.

Om byggnads inrättande med hänsyn till luftskyddet är särskilt stadgat.

Denna kungörelse träder i kraft dagen efter den, då kungörelsen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden,
hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å
Stockholms slott den 19 januari 1940.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ.

Efter gemensam beredning med cheferna för försvars-, social-, finans- och kommunikationsdepartementen anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman, fråga angående *lagstiftning om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m.*

Föredraganden anför:

Sedan Kungl. Maj:t den 8 oktober 1937 uppdragit åt byggnadsstyrelsen att i samråd med luftskyddsinspektionen utarbeta och till Kungl. Maj:t inkomma med förslag angående erforderliga lagbestämmelser om inrättande av skyddsrum m. m., har byggnadsstyrelsen den 19 september 1938 till Kungl. Maj:t överlämnat en promemoria i ämnet jämte förslag till lag angående byggnadstekniskt luftskydd samt till förordning angående ändring i vissa delar av byggnadsstadgan den 20 november 1931. Den 20 december 1939 har sedermera 1939 års luftskyddsutredning i avgivet betänkande (statens off. utredn. 1939: 42) avlämnat förslag till lag om skyldighet i vissa fall att inrätta skyddsrum för luftskyddsändamål. Sedan yttranden inhämtats över såväl byggnadsstyrelsens som luftskyddsutredningens förslag, anhåller jag att få upptaga dessa ärenden till prövning.

Byggnadsstyrelsens förslag.

I förenämnda promemoria har byggnadsstyrelsen framhållit, att det vore av särskild vikt att skyddsrum redan i fredstid inrättas för ämbetshus och andra allmänna byggnader ävensom för industriföretag m. m., som kunna antagas bli va anfalls mål, samt för den aktiva luftskyddspersonalen. Styrelsen har emellertid icke ansett sig i nu ifrågavarande sammanhang böra gå närmare in på frågan om inrättandet av skyddsrum i statliga byggnader eller av allmänna skyddsrum överhuvud. Beträffande genomförandet av byggnadstekniska åtgärder för tillgodoseendet av luftskyddet i övrigt har byggnadsstyrelsen erinrat, att vid en byggnads planering i allmänhet utan olägenhet eller kostnadsökning kunde tillses, att källarutrymmena disponeras på ett med hänsyn till inrättande av skyddsrum lämpligt sätt. I övrigt kunde enligt

uttalande av civila luftskyddsutredningen, som styrelsen åberopar, för en ringa kostnadsökning verkställas nödig förstärkning av källartaket för att detsamma skulle kunna motstå trycket av inträffande ras. Att förse vissa källarlokalerna med gastäta luckor och dörrar medförde ej heller någon större ökning av byggnadskostnaderna. Enligt vissa erfarenheter från Tyskland skulle merkostnaden för inrättande av skyddsrum vid nybyggnader ha uppgått till omkring två procent av den totala byggnadskostnaden. Från sakkunnigt håll i Tyskland hade emellertid gjorts gällande, att denna siffra genom olika åtgärder kunde avsevärt nedbringas. Även möjligheterna att för en rimlig kostnad tillgodose brandskyddet vore goda, då det gällde nybyggnader. Enligt uppgifter från Tyskland hade i vissa fall anordnandet av brandbotten ökat byggnadskostnaden med icke fullt en procent.

Styrelsen anför, att av styrelsen gjorda undersökningar givit vid handen att den normala kostnaden för ifrågavarande luftskyddsåtgärder i varje fall icke överstege de angivna procenttalen. Därest skyddsrum försåges med luftreningsanordning, syntes kostnaden för skyddsrummet som regel komma att understiga två procent av byggnadssumman. Merkostnaden för anordnande av vindsbjälklag av betong syntes endast vid lägre hushöjder hålla sig vid en procent av byggnadssumman. I en byggnad med mer än tre våningar syntes nämnda kostnad ej överstiga en halv procent av den totala byggnadskostnaden. Gjordes vindsbjälklaget av trä med brandbotten av tegel, bleve kostnaden förhållandevis ännu mindre.

Styrelsen har ansett, att utförandet av brandskyddsanordningar och skyddsrum i samband med nybyggnader borde göras obligatoriskt inom ur luftskyddssynpunkt utsatta orter. Det syntes icke lämpligt att i lag meddela någon fix bestämmelse om sådana orter utan denna fråga borde bli beroende på Kungl. Maj:ts beslut. I regel syntes härvid icke böra göras någon skillnad mellan brandskyddsbestämmelsernas och skyddsrumsbestämmelsernas tillämpningsområden men möjligheten att göra en sådan åtskillnad borde likväl stå öppen.

Beträffande det närmare innehållet av erforderliga lagstadganden syntes, enligt vad styrelsen framhåller, dessa böra begränsas till att huvudsakligen omfatta vad som erfordrades för att klargöra bestämmelsernas inflytande på byggnaders konstruktion och deras ekonomiska innebörd. De närmare bestämmelser, som erfordrades beträffande skyddsrumms belägenhet, storlek och anordnande i övrigt, syntes lämpligen kunna utfärdas av luftskyddsinspektionen i samråd med byggnadsstyrelsen.

Såsom allmän norm för de föreskrifter, som avsåge byggnadens konstruktion med hänsyn till brandskydd, borde enligt styrelsens mening uppställas, att skyddet huvudsakligen skulle avse att genom inrättandet av brandbotten m. m. förhindra mera omfattande eldsvådor och förstörelse av större ekonomiska värden. Med denna utgångspunkt hade styrelsen stannat vid att föreskrifterna i regel borde begränsas till att avse hus med mer än tre våningar. Från denna regel borde dock undantagas industriella och därmed jämförliga anläggningar, för vilka våningsantalet i allmänhet icke lämpade sig såsom

måttstock. För sådana anläggningar syntes i stället såsom lämplig gräns kunna bestämmas, att anläggningen vore avsedd att inrymma mer än femtio personer. — I vissa fall, t. ex. beträffande orter med synnerligen utsatt läge eller ur brandskyddssynpunkt olämplig befintlig bebyggelse, kunde behov av mera omfattande bestämmelser föreligga. Det borde fördens skull tillkomma Kungl. Maj:t att för sådana fall påbjuda, att jämväl andra byggnader eller anläggningar än förut nämnts skulle i särskilda hänseenden utföras brandsäkert.

I fråga om skyddsrum gjorde sig i viss mån liknande synpunkter gällande som angående byggnaders konstruerande med hänsyn till brandskydd m. m. Vid bebyggelse i lägre byggnadssätt syntes det sålunda som regel vara erforderligt att föreskriva inrättande av skyddsrum allenast vid industrier eller dylika anläggningar av viss omfattning. Styrelsen hade följaktligen ansett sig kunna även här såsom huvudregel föreslå, att skyddsanordningarna gjordes obligatoriska inom av Kungl. Maj:t bestämda orter beträffande byggnader med mer än tre våningar samt industriella och därmed jämförliga anläggningar, som vore avsedda att inrymma mera än femtio personer. Liksom i fråga om brandskyddsbestämmelserna kunde emellertid lokala förhållanden påkalla strängare föreskrifter, och med hänsyn härtill borde meddelas bestämmelse om rätt för Kungl. Maj:t att beträffande viss ort utsträcka kravet på skyddsrum till att avse även andra byggnader och anläggningar. Skyddsrum borde bereda skydd åtminstone mot splitter från bomber och andra vid explosion kringkastade föremål ävensom mot stridsgaser samt, om de vore belägna inom eller omedelbart intill byggnad, mot de belastningar, som kunde uppkomma i följd av byggnadens instörtande. Anordnandet av s. k. fullträffsäkra skyddsrum syntes icke böra göras obligatoriskt.

Den uppställda normen för skyddsrumms motståndskraft medförde i fråga om kravet på utförandet av ytterväggar och golv, då skyddsrummet vore beläget inom byggnad, icke någon avvikelse av betydelse från vedertaget utförande av källarlokalerna. Beträffande taket i ett dylikt skyddsrum innebure normen i allmänhet krav på större hållfasthet än den vanliga, i det att bjälklaget skulle kunna uppbära en med hänsyn till faran för byggnadens sammanstörtande beräknad tilläggslast. Med stöd av bland annat de erfarenheter, som gjorts under inbördeskriget i Spanien angående källarvåningarnas relativt goda motståndskraft vid husras i anledning av bombnedslag, syntes man numera böra räkna med avsevärt mindre tilläggslast än som tidigare skett. För normala förhållanden borde 1,000 kilogram per kvadratmeter, motsvarande fyra à fem gånger den nyttiga last, varmed man i allmänhet räknar i bostadshus, vara tillfyllest. I s. k. skeletthus och betongbyggnader syntes man icke behöva räkna med någon tilläggslast.

Byggnadsstyrelsen har förutsatt, att de föreslagna lagbestämmelserna icke komme att förklaras tillämpliga annat än beträffande städer eller liknande samhällsbildningar. Emellertid kunde behov tänkas föreligga av föreskrifter även i fråga om ensamt belägna industrier eller andra större anläggningar, såsom hotell, vårdanstalter m. fl. Det syntes lämpligen kunna uppdragas åt

länsstyrelserna att beträffande sådana anläggningar av viss omfattning meddela erforderliga bestämmelser om anläggningens anordnande med hänsyn till brandskyddet och inrättande av skyddsrum. Även för det fall att anläggningar av sist angivna slag vore belägna inom en ort, för vilken lagens bestämmelser skulle gälla, men fölle utom lagens allmänna föreskrifter, borde länsstyrelsen kunna meddela erforderliga bestämmelser.

De bestämmelser, som styrelsen enligt vad nu anförts förordat beträffande nybyggnader, borde enligt styrelsens mening kunna i viss utsträckning vinna tillämpning även vid sådan omändring eller utvidgning av en byggnad eller anläggning, att denna i väsentliga delar komme att framstå i nytt skick och i avsevärd mån öka i värde. I samband med en sådan ombyggnad syntes inrättande av skyddsrum böra göras obligatoriskt, varemot skyldigheten att inlägga brandbotten m. m. borde göras beroende av prövning i varje fall. Även vissa andra fall av ombyggnad borde jämföras med de nu nämnda, därest kostnaden för luftskyddsåtgärderna vore jämförelsevis ringa.

Byggnadsstyrelsen har beträffande befintliga byggnader, som ej bleve föremål för ombyggnad, uttalat, att den icke ansåge sig kunna förorda en så vittgående åtgärd som införandet av allmänna bestämmelser om byggnadstekniskt luftskydd.

I enlighet med angivna riktlinjer har byggnadsstyrelsen utarbetat *förslag till lag angående byggnadstekniskt luftskydd*.

Förslaget upptager fyra huvudavdelningar. I den första avdelningen, som omfattar 1—6 §§, meddelas bestämmelser rörande byggnads konstruktion med hänsyn till brandskydd m. m. I den andra avdelningen lämnas under 7—16 §§ föreskrifter angående skyddsrum. Den tredje avdelningen innehåller under 17 § stadganden om vissa anläggningar, beträffande vilka bestämmelserna i de tidigare avdelningarna icke gälla. I den fjärde avdelningen slutligen ha under 18—29 §§ sammanförts vissa allmänna bestämmelser.

Enligt 1 § i första huvudavdelningen äger Kungl. Maj:t förordna, att vid uppförandet inom vissa orter av byggnad med mer än tre våningar eller av industriell eller därmed jämförlig anläggning, som är avsedd att inrymma mer än femtio personer, skola iakttagas de bestämmelser för tillgodoseende av brandskyddet som äro upptagna i 2—5 §§. I fråga om föreskrifterna i 2 och 5 §§ äger Kungl. Maj:t, om särskilda skäl därtill äro, beträffande visst område besluta, att de skola äga tillämpning även vid uppförandet av andra byggnader eller anläggningar. I 2 § stadgas, att byggnads bärande delar, bjälklag över källare och det översta på mur vilande bjälklaget skola utföras i brandsäker konstruktion. Beträffande byggnad med mer än fyra våningar stadgas härefter i 3 §, att även andra bjälklag skola utföras brandsäkert. I fråga om byggnad med minst sex våningar skola enligt 4 § bärande delar och bjälklagen utföras av armerad betong, kringklädd stålkonstruktion eller annan likvärdig konstruktion. 5 § innehåller föreskrift, att skiljeväggar på vind skola utföras av metalltrådsnät, därest de icke äro av brandhärdig konstruktion.

Berörda stadganden gälla enbart uppförandet av nya byggnader. Rörande ombyggnad av äldre byggnader stadgas i 6 §, att byggnadsnämnden äger föreskriva, att brandbotten av tegel eller annat likvärdigt material skall anordnas å det översta på mur vilande bjälklaget samt att skiljeväggar på vind skola utföras på sätt förut nämnts. Vad nu sagts skall dock i regel gälla endast, då byggnad eller anläggning, som avses i 1 §, undergår sådan ändring eller utvidgning, att densamma i väsentliga delar kommer att framstå i nytt skick och i avsevärd mån öka i värde. Är kostnaden för åtgärderna i fråga att anse såsom ringa i jämförelse med kostnaden för byggnadsarbetet i dess helhet, skola emellertid dylika föreskrifter kunna meddelas, även om ändringen eller utvidgningen är av mindre omfattning.

Beträffande skyddsrum stadgas i andra huvudavdelningen under 7 §, att inom de orter, Kungl. Maj:t bestämmer, skall inrättas skyddsrum vid uppförandet av sådana byggnader eller anläggningar, som omförmälas i 1 §. Kungl. Maj:t må därjämte, om särskilda skäl därtill äro, beträffande visst område besluta, att skyddsrum skall inrättas jämväl vid uppförande av andra byggnader eller anläggningar. Vidare föreskrives, att vad nu sagts skall gälla jämväl sådan ändring eller utvidgning av byggnad eller anläggning, som sägs i 6 §. I fråga om den närmare beskaffenheten av skyddsrum meddelas härefter vissa bestämmelser i 8—16 §§. Enligt 8 § skall skyddsrum erbjuda skydd åtminstone mot splitter från bomber och andra vid explosion kringkastade föremål ävensom mot stridsgaser. Är skyddsrummet beläget inom eller omedelbart intill byggnad, skall närmast övervarande bjälklag eller taklag givas sådan hållfasthet, att det kan beräknas motstå de belastningar, som kunna uppkomma i följd av byggnadens instörtande.

I 9 § stadgas, att inom varje byggnad eller på lämpligt avstånd från densamma skyddsutrymme skall beredas för det antal personer, som beräknas komma att normalt vistas inom byggnaden. Skyddsrummet skall enligt 10 § vara beläget i källaren, lätt tillgängligt för dem, som uppehålla sig i byggnaden. I skyddsrum, som ej har ingång från annat skyddsrum, skall enligt 11 § inrättas gassluss. I 12 § meddelas bestämmelser om reservutgång. Enligt 13 § skall skyddsrum vara försett med ventilationsanordningar. Skyddsrumsväggar och golv skola enligt 14 § utföras av betong eller i annan konstruktion av likvärdig motståndskraft samt närmast övervarande bjälklag eller taklag av armerad betong. Enligt 15 § skall varje till skyddsrum eller gassluss ledande öppning vara försedd med tättslutande dörr eller lucka av erforderlig motståndskraft. Slutligen stadgas i 16 §, att ledning för vatten, gas, avlopp eller dylikt i regel ej må indragas i skyddsrum m. m. samt att i skyddsrum ej må finnas ångpanna, värmeledningspanna eller annan inrättning, som kan medföra fara för de i skyddsrummet vistande.

Tredje huvudavdelningen i lagförslaget innehåller i 17 § föreskrifter för sådana fall, då bestämmelserna i föregående paragrafer icke äro tillämpliga vid uppförande av industriell eller därmed jämförlig anläggning, avsedd att sysselsätta mer än femtio personer, eller bostadsanläggning, hotell, pensionat, undervisnings- eller vårdanstalt eller därmed jämförlig anläggning, avsedd att

normalt hysa mer än etthundra personer. Vederbörande länsstyrelse äger enligt nämnda paragraf i dylika fall meddela föreskrift om skyldighet att inrätta skyddsrum samt att, där så erfordras, jämväl vidtaga särskilda anordningar med hänsyn till brandskyddet. Tillika föreskrives, att detsamma skall gälla i fråga om sådan ändring eller utvidgning av anläggning som sägs i 6 §.

De allmänna bestämmelserna i fjärde huvudavdelningen inledas av ett stadgande i 18 §, enligt vilket tillsynen å lagens efterlevnad utövas av — förutom byggnadsnämnd, där sådan finnes — länsstyrelsen. I 19 § stadgas, att byggnadsnämnd, innan den meddelar byggnadslov i fall som i 17 § sägs, skall underställa länsstyrelsens prövning frågan, huruvida föreskrifter skola meddelas jämlikt denna paragraf. Vill någon å ort, där byggnadsnämnd icke finnes, utföra anläggning som i 17 § sägs, skall han enligt 20 § inhämta länsstyrelsens godkännande av byggnadsföretaget i vad det rör luftskyddet, varjämte förbud stadgas att nyttja anläggning som tillkommit utan länsstyrelsens godkännande. Då anläggning som nu avses blivit fullbordad, skall enligt 21 § anmälan därom göras hos länsstyrelsen, som äger föranstalta om besiktning.

I 22 § ha upptagits bestämmelser rörande undantag från tillämpningen av lagens föreskrifter. Enligt denna paragraf äger byggnadsnämnden eller annan myndighet, som har att avgöra fråga om nybyggnad, medgiva undantag från fullgörandet av bestämmelse i lagen, därest i följd av byggnads ändamål eller byggnadsföretags natur bestämmelsen icke kan utan oskälig kostnad iakttagas. Myndigheten äger även eljest medgiva avvikelser från de i 9—16 §§ meddelade bestämmelserna, om det kan ske utan eftergivande av skäliga anspråk på säkerhet. I övrigt äger Kungl. Maj:t medgiva undantag från tillämpningen av lagens föreskrifter. Har byggnadsnämnden lämnat medgivande, som nyss nämnts, skall enligt 23 § underrättelse därom insändas till länsstyrelsen.

I 24—27 §§ meddelas härefter vissa bestämmelser om straff för överträdelse av lagen och om åtal m. m. Hava i byggnadsordning föreskrivits skyddsåtgärder utöver vad i lagen stadgats, skola enligt 28 § byggnadsordningens bestämmelser gälla, där de ej strida mot lagens bestämmelser. Till sist stadgas i 29 §, att luftskyddsinspektionen skall i samråd med byggnadsstyrelsen utfärda de närmare bestämmelser angående skyddsrumms belägenhet, storlek och anordnande i övrigt, som finnas erforderliga.

Byggnadsstyrelsen har såsom förut nämnts även upprättat *förslag till förordning angående ändring i vissa delar av byggnadsstadgan den 20 november 1931*. Enligt detta förslag skall i 15 § byggnadsstadgan intagas en bestämmelse, att vid stadsplans uppgörande luftskyddets krav skola vederbörligen beaktas. För att ytterligare tillgodose luftskyddssynpunkterna i samband med bebyggelsens ordnande har förslagits införande av bestämmelse i 13 §, att länsarkitekten och luftskyddschefen skola erhålla rätt att närvara vid byggnadsnämndens sammanträden och delta i överläggningarna. Slutligen ha förslagits vissa redaktionella ändringar i 54 och 108 §§.

Yttranden.

Över byggnadsstyrelsens förslag ha utlåtanden inforrats från chefen för försvarsstaben, armé-, marin- och flygförvaltningarna, statskontoret, generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt vattenfallsstyrelsen ävensom från överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser. Överståthållarämbetet och vissa länsstyrelser ha vid sina utlåtanden fogat yttranden från byggnadsnämnder och vissa tjänstemän m. fl. Härjämte ha yttranden inkommit från svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund, svenska landstingsförbundet, Sveriges industriförbund, svenska kommunaltekniska föreningen, föreningen Sveriges stadsarkitekter, Sveriges fastighetsägareförbund, Stockholms fastighetsägareförening, svenska brandskyddsföreningen, hyresgästernas riksförbund, svenska arkitekters riksförbund, svenska teknologföreningen, Sveriges tegelindustrieförening och svenska murareförbundet.

Byggnadsstyrelsens förslag har beträffande huvudgrunderna i den föreslagna lagen i allmänhet tillstyrkts eller lämnats utan erinran i de avgivna yttrandena, därvid framhållits att de föreslagna åtgärderna måste anses oundgängligen erforderliga för att i någon mån bidra till att minska verkningarna av anfall från luften.

I flera yttranden ha dock erinringar framställts mot förslaget ståndpunkt att i princip befintliga byggnader ej skola omfattas av den nya lagen. *Chefen för försvarsstaben* har sålunda uttalat, att syftet med den föreslagna lagstiftningen komme att nås endast i den mån byggnadsbeståndet förnyades, samt framhållit, att även i övrigt erforderliga åtgärder borde snarast komma till stånd, t. ex. genom ordnande av friliggande skyddsrum eller genom förstärkning av källarlokalerna och dylikt i befintliga byggnader.

Även *svenska teknologföreningen* har funnit det kunna ifrågasättas, huruvida det vore riktigt att begränsa lagen till nybyggnader och vissa ombyggnadsföretag. Enahanda synpunkt har framförts av vissa stadsarkitekter och byggnadsnämnder.

Av *hyresgästernas riksförbund* har i detta hänseende anförts, bland annat:

Frågan om ordnande av tillfredsställande luftskydd för civilbefolkningen är både brådskande och av karaktär att gälla hela befolkningen inom hotade bebyggelseområden. Byggnadstekniskt luftskydd, som obligatoriskt tillskapas inom endast nybyggnader, skulle emellertid komma att först efter mycket lång tid lösa uppgiften att ge skydd åt en avsevärd del av befolkningen. Då byggnadsbeståndet endast långsamt omsättes och bostadshus få en ålder av femtio till hundra år och mer, lämnas under lång tid den övervägande delen av befolkningen utan sådant skydd som lagen avser att tillskapa. De åtgärder som föreslås synas sålunda medföra verkan inom bebyggelseområden, där skyddsåtgärder för närvarande äro i mindre grad påkallade, men lämna utan avseende områden, där skyddsåtgärderna äro mer trängande.

I fråga om kostnaderna för de föreslagna åtgärderna ha *svenska kommunaltekniska föreningen* och *föreningen Sveriges stadsarkitekter* anført, bland annat:

Den föreslagna lagstiftningen medför konsekvenser, som till en viss grad komma att återverka på byggnadsväsendets möjligheter att bereda billiga och ändamålsenliga bostäder m. m.

Det bör påpekas, att de områden, som ur behovssynpunkt i första hand torde ifrågakomma till sådana ingripanden, äro att söka i mera centralt belägna och tätt bebyggda äldre stadsdelar. Genom att den föreslagna lagen icke givits någon retroaktiv verkan annat än i samband med vissa mera omfattande ombyggnader, kunna inga nämnvärda anordningar för luftskyddet i sådana stadspartier genom lagens tillkomst vara att förvänta. Däremot betungas de nytillkommande stadsdelarna med sådana, ehuru dessa områden genom ett i regel mera öppet och i konstruktivt avseende bättre byggnadssätt få anses vara betydligt mindre i behov härav. Därest ingen mera betydande återverkan för redan uppförda fastigheter åvägabringas, kommer sålunda lagen enbart att belasta de nyskapade byggnadsföretagen, vilket i avsevärd mån förringar dess värde och även får anses vara mindre berättigat.

Svenska arkitekters riksförbund har framhållit, att, när det gällde att tillgodose ett så aktuellt behov som här ifrågavarande, kunde verkligt effektiva åtgärder åstadkommas endast om det allmänna i första hand påtog sig kostnaderna. De kostnader, som förslaget medförde, komme åtminstone vid ombyggnader att bliva större än vad i motiveringen angivits och kunde ej anses så ringa att de icke kunde få hämmande inverkan på bostadsproduktionen.

Kostnadsfrågan har berörts jämväl av *Sveriges fastighetsägareförbund*, som hävdade att kostnaderna för åtgärder av ifrågavarande art borde täckas av allmänna skattemedel och icke åläggas vissa medborgargrupper.

Beträffande utformningen av förslaget har *Sveriges industriförbund* uttalat, att en blivande lag borde ingripa med smidigare och mindre rigorösa bestämmelser än de föreslagna, vilka syntes väl schematiska och onödigt långtgående. Med hänsyn till de ekonomiska värden, som komme att beröras, måste det anses mindre betryggande för ett företag att vara hänvisat till dispensbestämmelser. Vid en omarbetning av förslaget borde särskild hänsyn tagas till de senaste erfarenheterna och våra speciella förhållanden med den i regel glösa bebyggelsen och vidsträckt användningen av trähusbyggnader.

Av ett flertal myndigheter har uttalats, att undantag från lagens tillämpning borde stadgas i fråga om statliga byggnader. *Statskontoret* finner det olämpligt, att lagen skall omfatta statsverkets fastigheter. *Arméförvaltningen* har hemställt, att undantag göres för militära byggnader. Enahanda ståndpunkt har intagits av *flygförvaltningen*, *telegrafstyrelsen*, *järnvägsstyrelsen*, *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* och *vattenfallsstyrelsen* i fråga om dem underställda byggnader.

Slutligen har *svenska landstingsförbundet* framhållit, att beträffande sjukhus syntes erforderligt att särskilda bestämmelser meddelades, avpassade efter den skiftande karaktären hos olika inrättningar. Det syntes icke lämpligt att överlämna denna fråga åt länsstyrelsen utan föreskrifterna borde utarbetas av medicinalstyrelsen, byggnadsstyrelsen och luftskyddsinspektionen i samråd.

I fråga om de särskilda bestämmelserna i byggnadsstyrelsens lagförslag ha ett flertal detaljanmärkningar framställts.

Beträffande först frågan, för vilka områden och i vilka fall lagens bestämmelser borde vara tillämpliga, har *marinförvalt-*

ningen förordat en skärpning, såvitt angår anläggningar av vikt för försvaret, samt härom anført, att det beträffande sådana anläggningar borde, utan avseende å våningsantal eller antalet därstädes sysselsatta personer, tillkomma länsstyrelsen att föreskriva skyddsåtgärder. Av *chefen för försvarsstaben* har påpekats, att skydd borde åstadkommas i fråga om byggnader, som inrymde dyrbara maskiner, lager m. m., oberoende av deras läge.

Även rörande arten av den bebyggelse, å vilken lagen i övrigt bör vara tillämplig, ha anmärkningar framställts i vissa yttranden. *Hyresgästernas riksförbund* vill i detta hänseende tillmäta bebyggelsetätheten avgörande betydelse och anför härom:

När det gäller bostadsbebyggelse är det icke i och för sig hushöjden som är av betydelse för om bebyggelseformen medför risker ur luftskyddssynpunkt. Av avgörande betydelse är däremot bebyggelsetätheten och även inom områden med trevåningsbebyggelse förekommer ibland bebyggelsetäthet som ur här berörda synpunkt medför fara och som kan överstiga tätheten inom områden med högre byggnadssätt. Ur de boendes synpunkt måste sålunda den föreslagna gränsen för föreskrifternas verkningsområde anses direkt olämplig. En bättre avgränsning synes styrelsen kunna nås genom att bebyggelsetätheten blir avgörande, exempelvis uttryckt i en relation mellan hushöjd och husavstånd, exploateringstal eller dylikt.

Svenska teknologföreningen har likaledes förordat, att hänsyn borde tagas till bebyggelsetätheten. *Svenska kommunaltekniska föreningen* och *föreningen Sveriges stadsarkitekter* ha anført, att såsom grund för en generell bestämmelse om skyddsrum borde tagas antalet personer som inrymdes i fastigheten, och ha i detta hänseende föreslagit samma antal som beträffande industri-företag. Av en länsstyrelse har förordats, att antalet rum i fastigheten skulle vara avgörande.

För den händelse att det tillvägagångssätt som byggnadsstyrelsen föreslagit komme att tillämpas, har i flera yttranden framställts önskemål, att lagens föreskrifter skola bli gällande jämväl beträffande trevåningshus.

I fråga om brandskyddföreskrifterna anför *svenska kommunaltekniska föreningen* och *föreningen Sveriges stadsarkitekter*, att dessa bestämmelser borde beträffande ordinära bostadshus och därmed jämförliga affärshus skärpas till att omfatta även trevåningshus. Enär hus av denna höjd ändock i regel uppfördes med brandsäker stomme och kostnaden för brandsäkert bjälklag under vinden vore relativt ringa, måste kravet på ett dylikt bjälklag, vilket även ur andra synpunkter vore önskvärt, anses rimligt och befogat. — Samma uppfattning har uttalats i vissa andra yttranden.

Beträffande bestämmelserna om skyddsrum har *länsstyrelsen i Hallands län* uttalat, att dessa borde bli gällande även för hus med allenast tre våningar. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* ifrågasätter, huruvida icke skyddsrum inom de orter, som komma att bestämmas, borde inrättas generellt jämväl vid uppförande av bostadsbyggnad med tre våningar, därest byggnaden vore avsedd att inrymma ett större antal personer. Länsstyrelsen har emellertid även framhållit, att i staden Kristianstad särskilda svårigheter föreläge att

anordna tillfredsställande skyddsrum, när byggnadsmarken i staden vore särskilt lågt belägen.

Även i fråga om industriella och därmed jämförliga anläggningar ha erinringar framställts. *Sveriges industriförbund* uppger, att en mera allmän tillämpning av de föreslagna brandskyddsbestämmelserna skulle i stort sett medföra en avsevärd höjning av den standard, som för närvarande utmärkte industribyggnader i vårt land, med stundom väsentlig fördyring av byggnadskostnaderna. Vidare har förbundet förklarat, att bestämmelserna skulle i fråga om vissa företag, t. ex. kvarnar, medföra, att driften icke kunde anordnas på ett ändamålsenligt sätt. Förbundet föreslår, att ifrågavarande bestämmelser omarbetas därhän, att industribyggnad ej skall omfattas därav, med mindre den uppföres i minst två våningar och är avsedd att inrymma mer än femtio personer. I fråga om skyddsrum gör förbundet gällande, att ur ren skyddssynpunkt utrymning ofta vore att föredraga framför instängning i skyddsrum, och framhåller, att inrättandet av skyddsrum för fabriker med stor personal ofta skulle bli synnerligen betungande i ekonomiskt hänseende. Av lagen borde framgå, att utrymning i vissa fall vore den utväg, som i första hand borde ifrågakomma såsom skyddsåtgärd. Blivande skyddsrumsbestämmelser borde i varje fall icke gälla sådant industriföretag, beträffande vilket utrymning enligt för företaget uppgjord, vederbörligen godkänd luftskyddsplan angivits såsom huvudsaklig skyddsåtgärd vid luftanfall mot företaget. För den aktiva personalen kunde dock skyddsrum bliva erforderliga. Av *svenska teknologföreningen* har uttalats, att förhållandena vid olika industrier vore så vitt skilda, att luftskyddets krav bättre skulle tillgodoses om länsstyrelsen eller luftskyddsinspektionen från fall till fall avgjorde vad som skulle åtgöras. Samma ståndpunkt har intagits av *svenska kommunaltekniska föreningen* och *föreningen Sveriges stadsarkitekter*, som framhållit att generaliserande bestämmelser kunde föranleda, att industriföretagen sökte sig ut till områden, där luftskyddsbestämmelser icke komme att gälla.

Svenska brandskyddsföreningen, som framhåvt att förslaget skulle i hög grad främja storindustriens brand- och luftskydd, har funnit önskvärdt att särskilda bestämmelser meddelas för industriella anläggningar. Föreningen har bland annat påpekat, att man knappast generellt kunde fordra brandbotten i en fabrik som hade underliggande mellanbottnar av trä.

De föreslagna bestämmelserna angående skyldighet att vidtaga skyddsåtgärder vid omändring eller utvidgning av befintlig byggnad eller anläggning ha i det övervägande antalet yttranden lämnats utan erinran. I några utlåtanden ha dock anmärkningar framställts i denna del.

Sålunda yttrar *Sveriges fastighetsägareförbund*:

Vad som i förevarande avseende ur fastighetsägaresynpunkt särskilt ger anledning till gensaga är givetvis att även ändring eller utvidgning av mindre omfattning, d. v. s. då byggnaden genom ändringen varken framstår i nytt skick eller avsevärt ökar i värde, skall i vissa avseenden jämföras med nybyggnad. Sådan gensaga synes så mycket mer påkallad, som förslaget icke närmare angiver vad som är att inrymma under begreppet »mindre omfatt-

ning». Ej heller ger förslaget någon ledning för bedömande, när kostnaden för åtgärderna är att anse såsom ringa i jämförelse med kostnaden för byggnadsarbetet i dess helhet. Från många håll inom förbundet har uttalats den befogade farhågan att, om förslaget i denna del upphöjes till lag, följden kommer att bli, att fastigheter, som eljest äro lämpliga för modernisering, komma att i mycket stor utsträckning bibehållas i sitt gamla skick, något som ju ur allmänna sociala synpunkter är allt annat än önskvärt. Om stadgandet av försvarstekniska skäl anses böra bibehållas, vill förbundet framhålla nödvändigheten ur rättssäkerhetssynpunkt av att uttryckssätten i lagförslaget till sin innebörd närmare preciseras. Tillika hemställer förbundet, att medel måtte av det allmänna ställas till förfogande för bestridande av kostnaderna för luftskyddsåtgärdernas genomförande.

Stockholms fastighetsägareförening ifrågasätter, huruvida det icke på ett tydligare sätt borde föreskrivas, att lagen skulle äga tillämpning allenast då fastigheten i fråga efter genomgripande ombyggnad framträdde såsom en helt ny byggnad.

Även i vissa andra yttranden uttalas, att bestämmelserna äro alltför svävande.

Beträffande den föreslagna bestämmelsen, att vissa byggnader med stort våningsantal skola utföras av armerad betong eller annan likvärdig konstruktion, ha starka betänkligheter anförts i flera yttranden.

Överståthållarämbetet anför i denna del:

I promemorian framhålles, att vad sålunda föreslagits icke avviker från vad som redan i stor utsträckning tillämpas vid ett förstklassigt utförande. Ämbetet kan för sin del icke vitsorda riktigheten av sistnämnda uttalande. Enligt vad ämbetet inhämtat har nämligen berörda konstruktionssätt endast i mindre omfattning vunnit tillämpning inom Stockholm, ehuru under senaste åren ett stort antal byggnader av ifrågavarande storhetsklass blivit uppförda. För Stockholms vidkommande skulle därför en lagbestämmelse av angiven innebörd komma att medföra en rubbning i rådande byggnadsvanor. Verkningsarna därav skulle bli väsentliga. Dels lära stadens byggmästare i stor utsträckning sakna kunskap och erfarenhet för uppförande av hus med föreslaget konstruktionssätt dels lära en arbetarstam med tillfredsställande utbildning för de därvid förekommande arbetsmetoderna icke finnas att tillgå i erforderlig omfattning. Om över huvud en så genomgripande omläggning beträffande byggnadsverksamheten som här avses skall genomföras, bör ofrånkomligen en fullt övertygande utredning föreligga därom, att omläggningen är av omständigheterna påkallad eller åtminstone medför väsentliga fördelar. Såvitt ämbetet av infordrade yttranden och eljest kunnat inhämta, måste emellertid vinsten av omläggningen tills vidare betecknas såsom osäker. Under sådana omständigheter och då införandet av ifrågavarande föreskrift jämväl i icke obetydlig grad torde komma att öka byggnadskostnaderna, hemställer ämbetet, att föreskriften måtte utgå ur förslaget.

Även *svenska kommunaltekniska föreningen* och *föreningen Sveriges stadsarkitekter* framhålla, att ett iakttagande av bestämmelsen i fråga skulle innebära betydande avsteg från gängse byggnadssätt och att den skulle medföra vittgående ekonomiska konsekvenser. Föreningarna föreslå, att bestäm-

melsen ändras därhän, att den i regel icke blir tillämplig å hus med mindre än åtta våningar.

Slutligen ha *Sveriges tegelindustriförening* och *svenska murareförbundet* framhållit, att bestämmelsens lagfästade i föreslaget skick skulle medföra omfattande arbetslöshet bland tegelbruksarbetare, murare m. fl.

Beträffande tillsynen å lagens efterlevnad har *länsstyrelsen i Södermanlands län* ifrågasatt, om icke vederbörande luftskyddschef borde tilläggas en starkare befogenhet härutinnan.

Av *järnvägsstyrelsen* har anmärkts, att styrelsen i vad angår de enskilda järnvägarnas luftskydd redan för närvarande tillerkänts vissa befogenheter. Styrelsen har ansett lämpligt, att den även beträffande nu ifrågasatt skyddsåtgärder erhåller visst medinflytande i fråga om de enskilda järnvägarna.

I ett antal yttranden har gjorts gällande, att det icke borde tillkomma byggnadsnämnd att, såsom byggnadsstyrelsen föreslagit, medgiva undantag från lagens föreskrifter, och att denna rätt i stället borde överlämnas åt vederbörande länsstyrelse. Uttalanden i sådan riktning ha gjorts av *överståthållarämbetet*, *länsstyrelserna i Stockholms, Södermanlands, Malmöhus och Hallands län*, *svenska kommunaltekniska föreningen* och *föreningen Sveriges stadsarkitekter*, *svenska arkitekters riksförbund* samt *svenska teknologföreningen*.

Vad angår byggnadsstyrelsens förslag till ändringar i byggnadsstadgan har i de avgivna yttrandena i huvudsak anmärkts följande.

Förslaget om rätt för länsarkitekt att närvara vid byggnadsnämnds sammanträden har avstyrkts av *svenska stadsförbundet*, som ansett det olämpligt att länsarkitekten finge på detta stadium taga befattning med ärenden, som senare hos länsstyrelsen kunde bliva föremål för hans handläggning. Förbundet har också erinrat om att den till 1931 års riksdag avlätna propositionen med förslag till byggnadsstadga upptog en bestämmelse om sådan rätt för länsarkitekt men att första lagutskottet ansett detta onödigt, vilken ståndpunkt gillats av riksdagen. Även i vissa andra utlåtanden har den föreslagna bestämmelsen avstyrkts.

I fråga om föreskriften, att vid uppgörande av stadsplan särskilt skall tillses att luftskyddets krav vederbörligen beaktas, har *Sveriges fastighetsägareförbund* anfört vissa betänkligheter. Förbundet yttrar:

Det kan med skäl befaras, att luftskyddets krav komma att tagas till intäkt för uppgörande av stadsplaner, enligt vilka på områden, där slutna bebyggelse med höghus tidigare varit det gängse byggnadssättet, sådan icke skulle få förekomma, varav skulle uppkomma allvarliga förluster för dem som genom äganderättsförvärv eller lån mot säkerhet av inteckningar placerat sparkapital i fastigheterna. Utsikterna till en dylik utveckling te sig så mycket mer oroande, som man redan nu har erfarenhet av att saneringsplaner antagas och fastställas, som ofta innebära högst betydande inskränkning i den tidigare gällande rätten att utnyttja byggnadstomterna. Om det nu skulle läggas i myndigheternas hand att med en hänvisning allenast till luftskyddets behov förbjuda annan bebyggelse i städerna än friliggande låghus, så skulle man,

förutom att allvarsamma förluster oförskyllt tillfogades enskilda, angripa en av grundvalarna för samhällsekonomin. Det är uppenbart, att förbundet icke utan farhågor skönjer en tendens i sådan riktning. Ur dylika synpunkter anser förbundet, att en bestämmelse om tillgodoseende av luftskyddets krav vid uppgörande av stadsplaner nödvändigtvis måste givas det innehållet, att berörda krav visserligen må tillgodoses, men allenast om så kan ske utan förringande av det rättsskydd, som markägarna enligt författningarna i övrigt äga åtnjuta.

Svenska arkitekters riksförbund framhåller, att de normer, som vid stadsplanering hittills tillämpats och efter vilka stadsplanelagens bestämmelser angående marklösen och därmed sammanhängande frågor vore anpassade, torde komma att förtryckas, särskilt då luftskyddets krav på glesare byggnads sätt och på skyddsområden skulle tillgodoses. Dessa frågor syntes enligt förbundets mening böra närmare utredas, innan en sådan bestämmelse som den föreslagna infördes i byggnadsstadgan.

Luftskyddsutredningens förslag.

I luftskyddsutredningens betänkande framhålles beträffande värdet av skyddsrum, att det numera vore möjligt att med större säkerhet än tidigare bedöma värdet av skyddsrum såsom medel för civilbefolkningens skyddande mot verkningarna av luftanfall. Utredningen anför härom:

Under inbördeskriget i Spanien blevo ett stort antal städer och andra samhällen utsatta för upprepade bombardemang från luften. De erfarenheter, som därvid gjordes, giva närmast vid handen, att skyddsrum böra tillmätas större betydelse än man tidigare räknat med. Det lär visserligen hava befunnits omöjligt att annat än i begränsad omfattning inrätta fullträffsäkra skyddsrum, men å andra sidan har nyttan av s. k. normalskyddsrum, vilka skydda mot splitter och husras, visat sig vara synnerligen stor. Enligt uppgifter i tillgänglig litteratur hava källare med välvt tegeltak lämnat gott skydd mot splitter och i allmänhet förblivit oskadda även om huset i övrigt störtat in till följd av ett bombnedslag i annan del av huset eller i dess närhet. Dylika källare uppgivas hava räddat tusentals liv. Till närmare belysande av frågan om skyddsrummens betydelse må ur litteraturen anföras följande exempel: Vid två anfall över staden Castellon, vilken var väl försedd med skyddsrum, fälldes sammanlagt 630 bomber. Därvid förstördes 61 byggnader, varibland ett sjukhus, men det oaktat uppgick antalet dödade endast till sex. I Barcelona, där tillgången till skyddsrum var mindre god, blevo å andra sidan under tre anfall, vid vilka 170 bomber fälldes efter tyst anflygning, icke mindre än 912 personer dödade. Vidare må nämnas, att husras såsom följd av bombnedslag i en gata varit jämförelsevis ovanliga, medan däremot vid dylika nedslag människor, som uppehållit sig på gatan, ofta kommit till skada, även om de befunnit sig på icke obetydligt avstånd från nedslagsplatsen.

Utredningen förklarar sig ha kommit till den uppfattningen, att tvingande bestämmelser om anordnande av enskilda skyddsrum numera borde meddelas. Erfarenheten hade visat, att man icke kunde räkna med att erforderligt antal skyddsrum skulle komma till stånd på frivillighetens väg.

Beträffande nybyggnader anföres:

Åtgärder för inrättande av skyddsrum kunna i allmänhet utan svårighet genomföras. Den normala kostnaden för dylika åtgärder läser enligt av byggnadsstyrelsen verkställda beräkningar komma att understiga 2 procent av den totala byggnadskostnaden. Med hänsyn därtill synes det i varje fall icke för nybyggnadernas del kunna framställas några befogade invändningar mot att inrättandet av skyddsrum göres obligatoriskt. Utredningen förordar därför, att förslag i huvudsaklig överensstämmelse med det av byggnadsstyrelsen upprättade förslaget till lag om byggnadstekniskt luftskydd förelägges riksdagen. Därvid bör emellertid enligt utredningens uppfattning förslaget i enlighet med hemställan av luftskyddsinspektionen sålunda jämkas, att huvudregeln om skyldighet att inrätta skyddsrum kommer att omfatta jämväl trevåningshus.

Då skyddsrum skulle anordnas utan samband med nybyggnadsföretag läte sig enligt utredningens åsikt de erforderliga byggnadstekniska åtgärderna i allmänhet icke genomföras lika lätt som då de kunde anknytas till ett pågående nybyggnadsarbete. Mera avsevärda kostnader uppstode dock egentligen endast, då fråga vore om inrättande av friliggande skyddsrum. Inom befintliga byggnader kunde som regel betryggande normalskyddsrum anordnas med relativt enkla medel.

Redogörelse för möjligheterna att inrätta sådana skyddsrum i källare samt uppgifter rörande kostnadssiffror från skyddsrumbyggen i Stockholm hava lämnats å sid. 34 i betänkandet, vartill jag anhåller att få hänvisa.

Utredningen anför härefter:

Kostnaderna för inrättande av skyddsrum i redan uppförda hus äro icke av sådan storleksordning, att det av ekonomiska hänsyn måste anses uteslutet att göra åtgärder för sådant ändamål obligatoriska. Enligt utredningens uppfattning böra därför bestämmelser om skyldighet att vidtaga dylika åtgärder meddelas även beträffande redan befintliga byggnader och andra anläggningar.

Utredningen har varit tveksam om, hur vittgående dessa bestämmelser böra göras. En lokal, som inredes till skyddsrum, förlorar i regel därigenom något av sin brukbarhet för fredliga ändamål. Med hänsyn härtill läte det tänka sig, att fastighetsägarnas skyldigheter i fredstid kunde begränsas till att avse anskaffning av erforderlig materiel, medan övriga åtgärder finge anstå till dess luftskyddstillstånd inträtt. Emellertid bör det beaktas, att vid luftskyddstillstånd tillgången på arbetskraft säkerligen kommer att bliva knapp, enär en avsevärd del av den manliga befolkningen då måste tagas i anspråk för försvar och folkförsörjning. Det kan därför befaras, att oöverkomliga svårigheter skulle möta att tillräckligt snabbt ställa skyddsrummen i ordning. Därtill kommer, att i många fall fördelen av ett uppskov säkerligen bleve obetydlig om ens någon. Sannolikt skulle det nyttiga utrymme, som måste tagas i anspråk för lagring av materielen, ej sällan bliva lika stort som det, vilket skulle gått förlorat, för det fall att materielen anbringats på sin plats. På grund av vad sålunda anförts har utredningen kommit till den uppfattningen, att skyldighet bör stadgas att iordningställa skyddsrummen redan under fredstid. Utredningen förbiser icke, att fall kunna förekomma, då ett uppskov är önskvärt eller rentav nödvändigt. För sådana fall synes emellertid lämpligen ett dispensförfarande kunna anlitas.

Bestämmelserna om anordnande av skyddsrum inom befintliga byggnader och anläggningar torde böra givas giltighet endast inom vissa särskilt utsatta orter eller områden samt göras tillämpliga allenast beträffande byggnader

och anläggningar av icke alltför obetydligt slag. De böra vidare kompletteras med vissa normalföreskrifter angående skyddsrummens beskaffenhet och belägenhet.

Utredningen berör i förevarande sammanhang i korthet frågan om fördelning av kostnaderna för inrättandet av skyddsrum i hyreshus. Härom anföres:

Utomlands hava på sina håll meddelats detaljerade föreskrifter om hur dessa kostnader skola fördelas mellan husägaren och hyresgästerna. I vårt land, där hyresmarknaden är fri, synes det ej lämpligen kunna ifrågakomma att införa tvingande bestämmelser i sådant hänseende. Utredningen får emellertid uttala, att om en husägare vill lägga den omständigheten, att skyddsrum inrättats, till grund för hyreshöjningar, han därvid bör lämna skriftlig, motiverad uppgift om vilka kostnader skyddsrummets anordnande föranlett.

I enlighet med de grunder, som sålunda angivits, har utredningen utarbetat *förslag till lag om skyldighet i vissa fall att inrätta skyddsrum för luftskyddsändamål*.

Enligt 1 § i förslaget skola inom område, som Konungen bestämmer, ändock att luftskyddstillstånd icke blivit anbefallt, till beredande av skydd mot skador i följd av luftanfall inrättas skyddsrum. Beträffande skyldigheten att inrätta skyddsrum stadgas i 2 §, att ägare av industri- eller affärsanläggning, vid vilken i regel sysselsätts minst femtio personer, ävensom ägare av hamn-, järnvägs- eller annan trafikanläggning av motsvarande storlek skall vara pliktig att anordna skyddsrum för personal, som är sysselsatt vid anläggningen, samt i förekommande fall för trafikanter och andra, som begagna sig av anläggningen. Vad sålunda stadgats skall äga motsvarande tillämpning beträffande ägare av sådan hotell-, pensionat- eller restaurantanläggning, teater- eller biografbyggnad, undervisnings- eller vårdanstalt eller därmed jämförlig inrättning, som är avsedd att kunna hysa mer än etthundra personer. I övrigt skall ägare av byggnad, där antalet våningar överstiger två och där människor bo eller vanligt är att de eljest vistas, vara pliktig att anordna skyddsrum för de personer, som bo eller uppehålla sig i byggnaden. Då särskilda skäl därtill äro, må länsstyrelsen enligt 3 § föreskriva, att vad i 2 § stadgats skall i tillämpliga delar gälla jämväl i fråga om annan anläggning, inrättning eller byggnad än där omförmäles.

Beträffande bedömandet av frågan, för vilket antal personer skyddsrum skall inrättas, stadgas i 4 § att hänsyn bör tagas till de förhållanden, som kunna antagas bliva rådande under krig. Skyddsrum skall enligt 5 § givas sådan belägenhet, att det utan tidsutdräkt kan uppsökas av dem, för vilka det är avsett. I 6 § stadgas, att skyddsrum skall vara så beskaffat, att det erbjuder skydd åtminstone mot splitter från bomber och andra vid explosion kringkastade föremål ävensom mot stridsgaser. Är skyddsrum förlagt inom eller i omedelbar närhet av byggnad, skall skyddsrummet hava sådan hållfasthet, att det kan beräknas motstå de belastningar, som kunna uppkomma i följd av byggnadens instörtande.

Tillsyn å efterlevnaden av lagen skall enligt 7 § utövas av luftskyddschefen

under länsstyrelsens överinseende. Den som åsidosätter bestämmelse i lagen eller föreskrift, som meddelats enligt 3 §, må jämlikt stadgande i 8 § av länsstyrelsen föreläggas lämpligt vite. Om i följd av byggnads ändamål eller konstruktion bestämmelse i lagen icke utan oskäligen kostnad kan iakttagas, äger länsstyrelsen enligt 9 § medgiva undantag från fullgörandet av bestämmelsen. Då sådant prövas kunna ske utan eftergivande av skäliga anspråk på säkerhet, äger länsstyrelsen även eljest medgiva avvikelser från de i lagen meddelade bestämmelserna.

I 10 § meddelas bestämmelse om överklagande av länsstyrelsens beslut. Härefter stadgas i 11 §, att vad i lagen är stadgat om länsstyrelse eller luftskyddschef skall i fråga om anläggning, inrättning eller byggnad, som med avseende å luftskyddet lyder under annan myndighet, gälla denna. Kungl. Maj:t äger enligt 12 § meddela närmare föreskrifter angående lagens tillämpning.

Yttranden.

Över luftskyddsutredningens förslag ha inforrats utlåtanden från chefen för försvarsstaben, armé-, marin- och flygförvaltningarna, statskontoret, medicinalstyrelsen, generalpoststyrelsen, järnvägsstyrelsen, telegrafstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna och luftskyddsinspektionen. Överståthållarämbetet och ett flertal länsstyrelser ha vid sina utlåtanden fogat yttranden av luftskyddschefer och kommunalmyndigheter m. fl. Vidare har tillfälle att inkomma med yttrande beretts svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund, svenska landstingsförbundet, Sverige fastighetsägareförbund, Stockholms fastighetsägareförening, hyresgästernas riksförbund, hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund, Sveriges industriförbund, svenska kommunaltekniska föreningen, föreningen Sveriges stadsarkitekter, svenska arkitekters riksförbund, svenska teknologföreningen samt stadsfullmäktige i Stockholm, Göteborg, Malmö, Borås, Gävle, Kalmar och Sundsvall.

I de avgivna yttrandena framhålles med styrka det trängande behovet av sådana skyddsrum som avses i luftskyddsutredningens förslag. Syftet därmed har sålunda vunnit allmän anslutning. Ett stort antal myndigheter och sammanslutningar ha emellertid ansett, att förslaget ej vore tillfyllest och att den obligatoriska skyldigheten att inrätta skyddsrum borde utsträckas utöver vad lagförslaget innehåller.

I fråga om industri-, affärs- och liknande anläggningar har *länsstyrelsen i Norrbottens län* uttalat, att skyddsrum borde anordnas, därest vid anläggningen i regel sysselsattes minst 25 personer. Och beträffande hotell, restauranger och liknande inrättningar har av *länsstyrelsen i Blekinge län* föreslagits, att gränsen borde dragas vid anläggningar som vore avsedda att hysa minst 50 personer. *Svenska kommunaltekniska föreningen* och *föreningen Sveriges stadsarkitekter* ha framhållit, att begränsningen av huvudbestämmelserna i 2 § av lagförslaget nödvändiggjorde att

undantagsbestämmelsen i 3 § komme att utnyttjas i utomordentligt stor omfattning. Föreningarna anse, att skyldighet att inrätta skyddsrum för hotell, pensionat och vårdanstalter borde inträda, då anläggningen vore avsedd att hysa 25 personer, under det att restauranganläggning borde jämföras med industriell anläggning.

Mot bestämmelsen i förslaget, att skyldigheten att inrätta skyddsrum för övrigt i regel skulle vara inskränkt till trevåningshus, ha invändningar framställts i många yttranden. *Medicinalstyrelsen* har uttalat, att det avgörande borde vara antalet människor, som genomsnittligt vistas i byggnaden. *Länsstyrelsen i Blekinge län* anser, att skyddsrum bör ordnas vid varje nybyggnad, med rätt för länsstyrelsen att medgiva befrielse, samt att beträffande befintliga byggnader skyddsrum borde anordnas även i fråga om lägre byggnader än trevåningshus, därest de vore avsedda att inrymma flera än 25 personer. *Länsstyrelsen i Örebro län* anmärker, att ett samhälles förorter som regel vore bebyggda med hus, där antalet våningar icke överstege två. Skyldigheten att inrätta skyddsrum borde utsträckas till varje fastighet med sexton eldstäder eller fyra särskilda bostadslägenheter. Vidare borde föreskrift kunna meddelas om gemensamt skyddsrum för flera fastigheter. Av *länsstyrelsen i Norrbottens län* har förordats, att skyldigheten att anordna skyddsrum bestämmas att gälla bostadshus och liknande byggnader med mer än två våningar eller med mer än fyra bostadslägenheter. Av ett stort antal *luftskyddschefer* har framhållits, att enligt förslaget skydd komme att på många orter beredas endast i mycket begränsad omfattning, samt att till grund för skyldigheten att anordna skyddsrum borde läggas rumsantal eller antalet människor som vistas inom byggnaden. *Länsstyrelsen i Kalmar län* anmärker, att lågbebyggelsen eller hus med högst två våningar i Kalmar omfattade minst 75 procent av fastigheterna. Skyldigheten att inrätta skyddsrum borde grundas å antalet lägenheter och eldstäder i byggnaden. I huvudsak samma ståndpunkt har intagits av *länsstyrelserna i Kronobergs, Jämtlands och Väster-norrlands län*. Av *länsstyrelsen i Älvsborgs län* uttalas, att skyddsmöjligheter borde beredas även i andra fall än de i lagen angivna, i den mån det kunde ske för rimlig kostnad. *Försvarsassistenten i länet* upplyser, att i Trollhättan, som vore en av södra Sveriges viktigaste luftskyddsorter, enligt huvudregeln i förslaget inom de centrala delarna allenast cirka 40 procent av befolkningen komme att åtnjuta luftskydd medan skyddsrum komme att saknas för återstående 60 procent, motsvarande cirka 7,000 personer. Inom ytterområdena med cirka 4,000 invånare funnes icke några hus med mera än två våningar. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* och *två luftskyddschefer i länet* förorda, att skyldighet att inrätta skyddsrum föreskrives i fråga om byggnader i två våningar med inredd vind, varjämte anmärkts att i vissa fall vore nödvändigt att anordna gemensamt skyddsrum för flera fastigheter. Även *luftskyddsinspektionen* anser en utvidgning till tvåvåningshus med inredd vind påkallad. I flera andra yttranden har samma ståndpunkt intagits. *Luftskyddschefen i Karlskoga* upplyser, att inom Bofors-Karlskoga luftskyddsområde myndigheterna sökt stimulera skyddsrumsb byggande genom allmän källarinventering

och tillhandahållande av kostnadsfria ritningar åt de fastighetsägare, som förfogade över utrymmen, lämpade för skyddsrum. Övriga fastigheters invånare hänvisades till dessa skyddsrum, varvid fastighetsägarna gemensamt skulle svara för anläggningskostnaden. Detta arrangemang hade vidtagits i den förhoppningen, att luftskyddsmyndigheterna skulle kunna påbjuda skyddsrumsbbyggande även för mindre fastigheter.

Svenska kommunaltekniska föreningen och *föreningen Sveriges stadsarkitekter* anse, att den föreslagna bestämmelsen om skyddsrum anordnande för trevåningshus i vissa fall vore för snäv och i andra fall för sträng. Föreningarna anföra:

Om nämnda skyldighet, såsom föreslagits, inträder först för byggnader med trevåningshöjden, bliva en stor del av våra medelstora och mindre städers befolkningar utan skydd, då byggnadsbeståndet i dessa i stor omfattning även i de centralare delarna ofta utgöres allenast av tvåvåningshus. Den föreslagna skyldigheten drabbar även synnerligen ojämnt, då ett mindre men högt hus ofta kan innehålla ett betydligt lägre antal rum och sålunda rymmer väsentligen färre personer, än vad en större men låg byggnad kan göra. Vidare erbjuder ett högre hus genom sitt större antal bjälklag och byggnadsstomme av sten eller betong i regel alltid ett bättre skydd i källaren och de undre våningarna, än vad ett lägre hus kan göra.

Enligt de i lagen föreslagna 3 och 9 §§ kunna visserligen utjämningar i dylika fall åvägabringas genom att länsstyrelsen jämlikt den förstnämnda paragrafen förordnar, att skyddsrum skola inrättas även i större tvåvåningshus, eller jämlikt den sistnämnda medger undantag från skyldigheten att inreda dylikt i mindre, högre byggnader. Dock torde det ej vara lämpligt att lagens generella stadgande har en sådan utgångspunkt, att de nyssnämnda undantagsbestämmelserna behöva tillgripas i den omfattning, som måste bliva fallet, om man vill ernå en ändamålsenlig och rättvis fördelning av skyddsrummen. Om så blir förhållandet, kan lagens tillämpning på olika orter och i olika fall bliva alltför växlande.

Med anledning av vad sålunda anförts torde det bliva nödvändigt att även hänföra skyldigheten att inreda skyddsrum i bostadshus och liknande till det antal personer, vilka vistas inom desamma. Luftskyddsinspektionen har i förslag till särskild lag om provisoriska byggnadstekniska luftskyddsåtgärder föreslagit att skyldighet till inredande av skyddsrum i bostadshus bör inträda, då antalet personer, som däri hysas, uppgår till mera än tjugofem. Denna siffra, som i praktiken nära torde sammanfalla med den av överståthållarämbetet i Stockholm satta begränsningen, vid vilken skyldighet att uppgöra plan till inredande av skyddsrum i fastighet inträder, och med den i Finland fixerade lagbestämmelsen härutinnan, synes vara lämplig att läggas till grund för ett lagstadgande.

Å andra sidan har i några yttranden uttalats den meningen, att skyldigheten att inrätta skyddsrum sträckts för långt. *Byggnadsstyrelsen* anmärker att, då även en obetydligt inredd vind vore att räkna som våning, jämväl i fråga om ett stort antal familjsbyggnader skyldighet att inrätta skyddsrum komme att föreligga. En ändring i denna del borde vidtagas. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* anser, att lättnad bör beredas i fråga om undervisnings- och vårdanstalter samt vissa teater- och biografafföretag. *Svenska kommunaltekniska föreningen* och *föreningen Sveriges stadsarkitekter* ha uttalat, att förslaget

i fråga om teatrar och biografer syntes bliva onödigt betungande och att beträffande dem beslut borde meddelas av länsstyrelsen från fall till fall. *Sveriges fastighetsägareförbund* har anmärkt, att det syntes betänkligt att ålägga fastighetsägaren att anordna skyddsrum för personer som allenast korta stunder vistades i sådana lokaler som biografer. *Länsstyrelsen i Uppsala län* har uttalat, att genomförandet av förslaget bestämmelser mötte nästan oöverstigliga hinder i fråga om vissa vårdanstalter. *Länsstyrelsen i Blekinge län* och *svenska landstingsförbundet* ha uttalat sig i samma riktning.

Vidare ha *Sveriges fastighetsägareförbund* och *hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund* anfört, att allmän skyldighet att inrätta skyddsrum ej borde föreligga i fråga om bostadshus med allenast tre våningar.

Av *Sveriges industriförbund* har framhållits, att ett stort antal godkända luftskyddsplaner för industriföretag angiver utrymning såsom huvudsaklig skyddsåtgärd för företagets personal. Med hänsyn härtill anser förbundet det angeläget, att i lagtexten eller åtminstone i motiven uttryckligen utsäges, att avvikelser från eljest gällande bestämmelser om skyldighet att inrätta skyddsrum må göras, då utrymning eller annan lämplig skyddsåtgärd kan vidtagas utan att skäliga anspråk på säkerhet eftergivnas.

I fråga om kostnaderna för inrättande av skyddsrum har *Sveriges fastighetsägareförbund* uttalat, att vid granskning stickprovvis av 235 skyddsrumspaner, avseende skyddsrum för 9,865 personer, den beräknade kostnaden utgjort tillhoppa 423,190 kronor eller i medeltal 43 kronor per person. Kostnaderna vore emellertid mycket växlande. Förbundet nämner, att skyddsrum på frivillighetens väg inrättats i ett stort antal hus i Stockholm och att enligt uttalande av Stockholms fastighetsägareförening det eftersträfvade målet vore möjligt att uppnå utan ingripande med lag. Även *hyresgästernas riksförbund* har nämnt, att många privata fastighetsägare redan iordningställt skyddsrum. Kostnaderna härför hade sålunda ej verkat avskräckande. I äldre fastigheter syntes skyddsrum för 30 à 40 personer ha kostat mellan 1,000 och 3,500 kronor.

Luftskyddschefen i Piteå upplyser, att kostnaderna för takförstärkning i källarvåning under tvåvåningsträhus i regel belöpt sig på cirka 100 kronor för inredande av skyddsrum för 20 personer. Lades därtill kostnad för vidgning av ett källarfönster, så att detta kunde tjäna som reservutgång, ävensom kostnad för splitterskydd och gasskydd vid fönstren komme man till en sammanlagd kostnad som icke behövde överstiga 10 kronor för varje person. Därvid hade använt material uteslutande varit trä. För byggnader av den ringa tyngd, varom här vore tal, syntes annat materialslag icke påfordras.

Beträffande frågan, vem som skall vidkännas kostnaden för inrättande av skyddsrum, har *Sveriges fastighetsägareförbund* uttalat, att det icke syntes vara i enlighet med grundlagen och ej heller stode i överensstämmelse med skälighetens krav, att kostnaden skulle åläggas fastighets-

ägaren. Den borde enligt förbundets mening bestridas av det allmänna. Förbundet har härvid gjort gällande, att om man utginge från att skyddsrum bleve obligatoriska för 1,500,000 människor skulle den totala anläggningskostnaden uppgå till cirka 60 miljoner kronor förutom förlust av hyror m. m. Därest fastighetsägarna ålades att i första hand ansvara för kostnaden, borde hyresgäster och deras husfolk förpliktas att bidra därtill. Förbundet har även anmärkt, att det icke vore rimligt, att fastighetsägaren skulle gå förlustig eventuell hyra för lokal som inreddes till skyddsrum, och därvid gjort gällande, att ett ekonomiskt utnyttjande av skyddsrummen i allmänhet vore en omöjlighet. Även *hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund* anser i likhet med fastighetsägareförbundet, att stat och kommun borde påtaga sig kostnaderna för skyddsrum. *Luftskyddschefen i Karlskrona* anser, att staten borde träda emellan, då fastighetsägaren genom anordnandet av skyddsrum ginge miste om hyresinkomst, samt att i fråga om byggnader, som skola tagas i anspråk för militärt ändamål, kronan borde bekosta erforderliga skyddsrum. Sistnämnda anmärkning har även framförts av *länsstyrelserna i Blekinge och Västmanlands län*.

Luftskyddsnämnden och luftskyddschefen samt *stadskollegiet i Stockholm* ha uttalat, att fastighetsägarna borde äga rätt att omedelbart vidtaga den hyresreglering som föranleddes av inrättandet av skyddsrum.

Svenska teknologföreningen har anmärkt, att av förslagets ordalag ej med nödig klarhet framginge, huruvida i de fall, där fastighetsägaren och nyttjaren av en större industri-, affärs- eller annan anläggning vore olika personer, det vore den förre eller den senare, som vore skyldig anlägga skyddsrum. Föreningen funne övervägande skäl tala för att låta denna skyldighet åvila fastighetsägaren. Det syntes emellertid föreningen skäligt, att en fastighetsägare, som nödgades nedlägga för honom betungande kostnader på byggande av skyddsrum, borde kunna tillerkännas en mot prestationen svarande höjning av hyran, om han icke vid hyresavtalets ingång och hyrans bestämmande kunnat förutse att skyddsrum skulle anordnas. Å andra sidan borde en hyresgäst, som nödgades tåla åtgärder för inredande av skyddsrum i av honom hyrda lokaler utöver vad som erfordrades för hans egen rörelse och som därvid lede betungande avbräck i rörelsens drift eller i möjligheten att effektivt utnyttja lokalerna, kunna tillerkännas skälig avkortning å hyra eller annan gottgörelse.

Medicinalstyrelsen anser, att kostnaderna för skyddsrum vad beträffar landsting eller kommun tillhöriga sjukhusbyggnader böra bestridas till minst en tredjedel av statsmedel. I fråga om annexlokaler till beredskapssjukhus, vilka i fredstid icke hade karaktär av sjukhus, borde kostnaden helt åvila staten. *Svenska landstingsförbundet* uttalar, att starka skäl talade för statsbidrag till skyddsrum för sjukhus, enär skyddsrummen i vissa fall måste inrättas för vård av krigsskadade. Det syntes motiverat, att staten helt svarade för kostnaden för skyddsrum vid mera tillfälliga sjukvårdslokaler för krigsbruk och att i övrigt bidrag lämnades till sjukhusens skyddsrum såsom för allmänna skyddsrum.

I flera yttranden uttalas, att det vore erforderligt, att en särskild lånefond inrättas för att bereda fastighetsägarna möjlighet att anskaffa erforderliga medel. *Luftskyddsinspektionen* anser, att enligt vad som kunde förutsättas vissa svårigheter kunde uppstå för fastighetsägarna att anskaffa erforderliga medel och att det borde beredas dem möjlighet att erhålla statligt lån, som möjligen i vissa fall borde vara räntefritt. *Luftskyddschefen i Norrköping* uttalar, att det för många fastighetsägare ställde sig ekonomiskt mycket svårt att anordna skyddsrum. I Norrköping finnes ett flertal, som helt enkelt icke utan ekonomiskt stöd kunde lösa denna fråga. Önskemål om inrättande av en lånefond har även framförts av *Sveriges fastighetsägareförbund* och *hyresgästernas riksförbund* liksom av *hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund*.

Trollhättans fastighetsägareförening har föreslagit, att kommunerna borde förpliktas att anskaffa materiel för skyddsrum och att tillhandahålla detta till självkostnadspris.

Beträffande beskaffenheten av skyddsrummen m. m. har *länsstyrelsen i Blekinge län* uttalat, att i orter, där det kunde antagas att barnen utrymtes vid luftskyddstillstånd, skyddsrummen ej behöva vara gastäta. *Luftskyddschefen i Katrineholm* anser, att gastäta skyddsrum erfordras endast i tätbebyggda delar av större städer.

I övrigt har i flera yttranden förordats, att länsstyrelsen borde äga att vid tredska ombesörja inrättandet av skyddsrum på den försumliges bekostnad. I ett par yttranden har beträffande hotell, pensionat, teatrar, biografier och därmed jämförliga lokaler uttalats, att länsstyrelsen borde äga att stänga dem vid luftskyddstillstånd eller att de skulle få hållas öppna allenast efter tillstånd av polismyndighet. I samband härmed har framhållits, att biograflokaler ofta relativt lätt kunde omändras till skyddsrum.

Det har slutligen anmärkts, att stadsplan eller andra byggnadsbestämmelser kunde innebära hinder mot skyddsrumms inrättande på därför lämpad plats och att undantag därifrån borde kunna medgivas.

Departement-
chefen.

Erfarenheten har visat, att skyddsrum äro av utomordentlig betydelse vid luftanfall, även om de icke innebära skydd mot fullträffar. De förslag, varom här är fråga, röra skyddsrum, avsedda för vissa anläggningar och byggnader. Frågan om anordnande av offentliga skyddsrum för gatutrafikanter samt skyddsrum för den aktiva luftskyddspersonalen och för hjälplatser har behandlats i propositionen nr 18 till innevarande års riksdag.

Att skyddsrum böra i viss utsträckning inrättas vid utförandet av nya anläggningar eller byggnader torde numera icke vara föremål för delade meningar. I likhet med luftskyddsutredningen anser jag, att inrättandet av skyddsrum bör föreskrivas jämväl beträffande redan befintliga anläggningar och byggnader. I ärendet är ådagalagt, att kostnaden härför i allmänhet är överkomlig. Givetvis kunna dock icke samma krav på skyddsrummens beskaffenhet uppställas i fråga om befintliga som beträffande nya anläggningar och byggnader, där möjlighet finnes att från början ordna skyddsrum på bästa sätt. Tillbörlig hänsyn måste tagas till de bestående förhållandena.

Frågan, huruvida skyddsrum över huvud skola inrättas inom en ort, skall enligt såväl byggnadsstyrelsens som luftskyddsutredningens förslag vara beroende av att Kungl. Maj:t meddelat beslut därom. I överensstämmelse med förslagen förordar jag, att det skall ankomma på Kungl. Maj:t att med hänsyn till orternas mer eller mindre utsatta läge pröva denna fråga och att efter sådan prövning bestämma inom vilka områden skyddsrum skola anordnas. Dessutom bör Kungl. Maj:t äga föreskriva, att skyddsrum skola inrättas även i fråga om anläggningar och byggnader som ej äro belägna inom de på angivet sätt bestämda områdena.

Av byggnadsstyrelsen har föreslagits, att vid utförande av nya anläggningar och byggnader samt vid ombyggnad jämväl vissa särskilda brandskyddsåtgärder skola vidtagas. Styrelsens förslag i denna del torde i huvudsak böra genomföras. Det av styrelsen föreslagna stadgandet, att vissa byggnader skola utföras av armerad betong eller i annan likvärdig konstruktion, synes emellertid med anledning av vad i vissa yttranden anförts böra utgå. Även i övrigt böra vissa jämkningar vidtagas.

Av flera myndigheter har i yttranden över byggnadsstyrelsens förslag uttalats, att statliga byggnader, som i luftskyddshänseende äro underkastade särskild tillsyn, böra undantagas från de nya bestämmelsernas tillämpning. Tillräckliga skäl härtill torde dock icke föreligga, och det är ur principiell synpunkt mindre tilltalande att i lagen undantaga staten från skyldigheter som eljest åläggas ägare av anläggningar och byggnader. Endast anläggningar och byggnader som tillhöra försvarsväsendet intaga en sådan särställning att lagbestämmelserna icke böra göras tillämpliga å dem. I övrigt torde i fråga om statliga byggnader endast erfordras ett förbehåll som ger Kungl. Maj:t befogenhet att meddela bestämmelser om särskild ordning för prövningen av vissa frågor om luftskyddet. En dylik befogenhet synes påkallad även beträffande icke statliga sjukhus, enskilda järnvägar och vissa andra företag.

I överensstämmelse med vad nu anförts har upprättats förslag till *lag om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m.*, i vilket de frågor som beröras i byggnadsstyrelsens och luftskyddsutredningens förslag blivit föremål för gemensam behandling.

I lagförslaget har såsom inledande bestämmelse under 1 § upptagits stadgande, enligt vilket skyldighet att vidtaga åtgärder till skydd mot skador genom luftanfall skall föreligga beträffande område som Kungl. Maj:t bestämmer. Härjämte innehåller paragrafen bestämmelse om rätt för Kungl. Maj:t att meddela föreskrift om motsvarande skyldighet beträffande anläggningar och byggnader som ej äro belägna inom sådant område.

I fråga om de särskilda skyddsåtgärder som skola vidtagas har med anledning av vad i yttrandena framhållits skyldigheten att inrätta skyddsrum i flera hänseenden ansetts böra utsträckas utöver vad som åsyftas med byggnadsstyrelsens och luftskyddsutredningens förslag.

Skyldighet att inrätta skyddsrum har i 2 § till en början föreskrivits i fråga

om hamn, järnvägsstation och därmed jämförlig anläggning, som är av vikt för allmänna samfärdseln.

Beträffande industriella anläggningar har sådan skyldighet gjorts beroende av att i regel minst tjugufem personer sysselsättas inom anläggningen. Gentemot vad Sveriges industriförbund uttalat om att skyddsrum ej skulle behöva anordnas, där utrymning kan ske, vill jag erinra, att utrymning ur flera synpunkter oftast är en mindre önskvärd åtgärd. Utrymning kräver en relativt lång varseltid. Och under den kalla årstiden är utrymning förenad med särskilda olägenheter. Beträffande risken, att en fullträff i skyddsrum kan medföra att ett stort antal människor dödas, må framhållas, att en större personal lämpligen bör fördelas på flera mindre skyddsrum.

I fråga om anläggning som inrymmer undervisnings- eller vårdanstalt, hotell eller pensionat föreskrives, att skyddsrum skall inrättas om anläggningen är avsedd att hysa minst tjugufem personer. Till vårdanstalt är bland annat att räkna sjukhus. Såsom i vissa yttranden anmärkts är det icke praktiskt möjligt att anordna skyddsrum för alla som vårdas där. Detta bör beaktas vid utfärdande av administrativa tillämpningsföreskrifter.

Skyddsrum har vidare föreskrivits i fråga om byggnad med mer än två våningar, som till väsentlig del är avsedd till bostad eller till kontors- eller affärslokal. Vind, som till mer än hälften är inredd för att användas såsom bostad, skall räknas såsom våning.

Det kan emellertid icke anses tillfredsställande, att skyddsrum i regel skall anordnas endast inom högbebyggelse. En sådan begränsning skulle i flertalet av våra mindre och medelstora samhällen lämna större delen av befolkningen utan skydd och dessutom verka synnerligen ojämnt. Även i fråga om hus med mindre antal våningar synes nödvändigt, att skäligen skyddsåtgärder vidtagas. Kostnaden härför torde, i förhållande till antalet personer som skyddas, i regel icke vara alltför betungande. I viss utsträckning äro dock äldre byggnader uppförda på sådant sätt att skyddsrum svårligen kan anordnas inom fastigheten. I sådan händelse bör emellertid undersökas, huruvida icke gemensamt skyddsrum kan anordnas för två eller flera närbelägna fastigheter.

Vad nu sagts om behovet av skyddsrum för lägre byggnader än trevåningshus äger i huvudsak tillämpning även å mindre industriella och andra anläggningar, vilka icke omfattas av de förut nämnda reglerna.

På grund av det anförda har i 2 § upptagits en bestämmelse, enligt vilken skyddsrum även i andra fall än förut nämnts skall anordnas för anläggning eller byggnad, där människor bo eller eljest vanligen vistas, såframt skyddsrum erfordras med hänsyn till anläggningens eller byggnadens beskaffenhet och läge. Jag vill i detta sammanhang erinra, att enligt 14 § eftergift från skyldigheten att anordna skyddsrum kan medgivas om kostnaden är oskäligen. Frågan vad som skall anses skäligen bör bedömas med hänsyn till kostnaden för varje person som skyddas. Om denna icke överstiger motsvarande kostnad vid större anläggningar eller byggnader, torde den i allmänhet få anses skäligen. I övrigt bör Kungl. Maj:t i tillämpningsföreskrifter giva anvisningar om den utsträckning, i vilken skyddsrum på grund av bestämmelsen bör fordras inom de särskilda orterna. Att i lagen närmare angiva detta synes icke möjligt.

Om i 2 § stadgas skyldighet att inrätta skyddsrum i den omfattning som nu angivits, är det icke behöfligt att tillerkänna länsstyrelsen rätt att föreskriva skyddsrum i andra fall. Av luftskyddsutredningen föreslagen bestämmelse härom bör därför utgå.

I fråga om teatrar och biografier torde en lättnad vara påkallad i förhållande till luftskyddsutredningens förslag. Man synes sålunda svårligen kunna kräva skyddsrum som kan mottaga hela publiken. Teatrar och biografier ha fördenskill icke särskilt nämnts i 2 §. I den mån sådana lokaler ej äro försedda med erforderliga skyddsrum, läser länsstyrelsen, med tillämpning av 15 § luftskyddskungörelsen den 10 juni 1938, böra vid luftskyddstillstånd föreskriva, att lokalerna ej må hållas öppna för allmänheten. Beträffande förhållandet mellan husägare och innehavare av teater eller biograf i sådant fall må framhållas, att innehavaren i regel enligt lag är berättigad till avdrag å hyran för den tid lokalen skall hållas stängd.

Beträffande tillämpningen av de bestämmelser som upptagits i 2 § vill jag framhålla, att tillsynen över att skyddsrum komma att anordnas i främsta rummet torde böra åvila länsstyrelsen såsom luftskyddsmyndighet för länet. Av vikt är, att hänsyn toges till förhållandena i de skilda orterna och till tillgången på arbetskraft och byggnadsmateriel. Erforderliga anvisningar till ledning för myndigheterna torde även i detta hänseende böra meddelas i de tillämpningsföreskrifter som komma att utfärdas av Kungl. Maj:t.

Under 3 § i den föreslagna lagen meddelas bestämmelse angående utrymmet i skyddsrum. Härom har föreskrivits, att skyddsrum såvitt möjligt skall kunna hysa så många personer som i allmänhet kunna antagas samtidigt besöka eller vara sysselsatta eller bosatta eller eljest vistas inom anläggningen eller byggnaden eller den del därav för vilken skyddsrummet anordnas. Det är tydligt, att vid bedömande av frågan om utrymmet hänsyn bör tagas till förhållandena under krig. För det fall att byggnad inrymmer teater eller biograf behöver utrymme icke beräknas för dennas publik. Såsom nyss nämnts böra föreställningar icke få hållas under luftskyddstillstånd, om tillräckligt skyddsrum saknas. Föreskrift har även meddelats om att skyddsrum skall anordnas på sådan plats inom eller invid anläggningen eller byggnaden att det utan tidsutdräkt kan uppsökas av dem för vilka det är avsett.

Beträffande beskaffenheten i övrigt av skyddsrum stadgas i 4 §. Bestämelsen påbjuder icke fullträffsäkra skyddsrum utan endast skyddsrum som skydda mot splitter och stridsgaser samt instörtande vid ras. Enligt 14 § i förslaget kan länsstyrelsen medgiva, att skyddsrum anordnas på enklare sätt, vilket bland annat kan tänkas ifrågakomma för äldre och för mindre byggnader. Det bör framhållas, att under tid då luftskyddstillstånd icke råder skyddsrum helt naturligt får användas till annat än luftskyddsändamål. Detaljbestämmelser om skyddsrum torde böra meddelas i administrativ ordning.

Såsom förut framhållits kan det mången gång vara erforderligt, att gemensamt skyddsrum anordnas för två eller flera närbelägna fastigheter. I 5 § har upptagits stadgande därom. Enligt detta stadgande må föreskrift om gemensamt skyddsrum meddelas av länsstyrelsen, varjämte länsstyrelsen tillagts befogenhet att på ansökan fördela kostnaderna på fastigheterna.

Det har ifrågasatts, huruvida icke den varje fastighet tillkommande rätten att vid behov taga gemensamt skyddsrum i anspråk borde tryggas genom in-teckning. Detta synes dock icke vara behöfligt. Om till fullgörande av en i lag stadgad förpliktelse skyddsrum inrättas för flera fastigheters gemensamma bruk, måste nämligen varje fastighets rätt till det gemensamma skyddsrummet utan särskild åtgärd anses skyddad mot ny ägare av den fastighet, där skyddsrummet anordnas. Beträffande möjligheten att tvångsvis inom en fastighet anordna gemensamt skyddsrum bör i detta sammanhang erinras, att enligt förslag till lag om ändring i vissa delar av luftskyddslagen, som genom propositionen nr 18 förelagts riksdagen till antagande, annans fastighet eller byggnad kan tagas i anspråk för skyddsrum i enlighet med gällande plan för luftskyddet.

I några yttranden har anförts, att för inrättande av skyddsrum undantag utan omgång borde kunna medgivas från gällande stadsplan eller andra byggnadsbestämmelser. Ett stadgande av denna innebörd har meddelats i 6 §.

Vad härefter angår frågan om brandskyddsåtgärder har byggnadsstyrelsen föreslagit, att vid uppförande av byggnad med mer än tre våningar eller av industriell eller därmed jämförlig anläggning, avsedd att rymma mer än 50 personer, vissa bärverk skola utföras brandsäkert. En motsvarande bestämmelse har i det föreliggande förslaget upptagits i 7 §. Denna har ansetts böra göras tillämplig å byggnad med mer än två våningar, oavsett för vilket ändamål den användes. I överensstämmelse med byggnadsstyrelsens förslag har en särskild föreskrift meddelats i fråga om hus med fem eller flera våningar. I 8 § har stadgats att brandbotten i vissa fall skall anordnas vid ombyggnad, ändring eller utvidgning av hus med tre eller flera våningar.

Det torde icke vara möjligt att beträffande byggnader, som icke äro uppförda i mer än två våningar, meddela några generella föreskrifter angående brandsäkra konstruktioner. Här om bör lämpligen träffas avgörande efter vad som finnes skäligt i varje särskilt fall. Detta har kommit till uttryck i 9 §.

I byggnadsstyrelsens förslag upptages jämväl en bestämmelse angående beskaffenheten av skiljeväggar på vind. En dylik detaljbestämmelse torde emellertid icke lämpligen böra inflyta i själva lagen. Under 10 § har i stället meddelats ett stadgande av mera allmän innebörd, enligt vilket även andra åtgärder än förut nämnts kunna påbjudas, om de utan att medföra kostnad av någon betydighet medföra väsentlig minskning av risken för brandskador genom luftanfall.

Beträffande frågan vem som skall vara skyldig att vidtaga förenämnda åtgärder föreskrives i 11 §, att skyldigheten åvilar anläggningens eller byggnadens ägare. Härav följer även, att ägaren är den som närmast skall svara för kostnaden. Att såsom i vissa yttranden ifrågasatts ålägga stat eller kommun att bekosta skyddsrum i fastigheter, som ej tillhöra dem, torde icke kunna komma i fråga. Vad nu sagts utesluter uppenbarligen icke, att bidrag utgår av allmänna medel, när särskilda skäl föreligga. Kan sådant bidrag ej erhållas, kan detta föranleda, att enligt 14 § i lagen befrielse från åtgärden bör helt eller delvis medgivas. Det kan sålunda t. ex. icke vara skäligt att ägare av viss byggnad skall bekosta skyddsrum i densamma, om det är uppenbart att

byggnaden under krigsförhållanden kommer att tagas i anspråk för militärt bruk.

Med ägare bör jämföras den som innehar anläggning eller byggnad med fri förfoganderätt eller fideikommissrätt eller därmed jämförlig rätt.

Beträffande förhållandet mellan ägare och nyttjanderättshavare torde det icke kunna förbises, att i fråga om befintliga anläggningar och byggnader skyldigheten för ägaren att bekosta åtgärden kan medföra obilliga verkningar, t. ex. då en bostadslägenhet är uthyrd för flera år eller då en byggnad eller anläggning för längre tid är uthyrd till hotell eller för industriell rörelse. Det torde därför böra införas en bestämmelse, enligt vilken nyttjanderättshavaren i dylika fall kan förpliktas att bidra till kostnadens gäldande. På grund härav stadgas i andra stycket av 11 §, att om anläggning eller byggnad eller del därav innehaves med nyttjanderätt och det finnes uppenbart obilligt, att ägaren helt skall vidkännas kostnaden för åtgärden, nyttjanderättshavaren skall vara pliktig att utgiva skäligt bidrag. Vad nu sagts har dock ansetts böra begränsas till det fall, att minst ett år av tiden för nyttjanderätten återstår, då yrkande om bidrag framställes av ägaren. Om billigheten kräver att sådant bidrag skall utgå, är det tydligt, att ägaren icke bör vara berättigad att av nyttjanderättshavaren erhålla bidrag till större del av kostnaden än vad som belöper på återstående tid för nyttjanderätten. Nyttjanderättshavarens förpliktelse har fördenskull begränsats till att avse bidrag till amortering som belöper å nämnda tid och till ränta. Amorteringstiden kan icke fastställas genom någon generell bestämmelse utan är beroende av beskaffenheten hos de åtgärder som utförts. I fråga om ett på bästa sätt utfört skyddsrum får man räkna med en jämförelsevis lång amorteringstid. Vid bestämmande av nyttjanderättshavarens bidrag bör i övrigt iakttagas att avdrag skall göras för det ökade värde skyddsrummet eventuellt representerar genom att utrymmet bättre än förut kan användas för annat ändamål.

Under 11 § har vidare såsom tredje stycke upptagits en bestämmelse angående byggnad, som innehaves av bostadsrättsförening, i syfte att möjliggöra uttaxering å bostadsrättshavarna av kostnaden för skyddsrum.

Av stor praktisk vikt är frågan, hur kontroll skall anordnas däröver att föreskrivna åtgärder vidtagas. Inom ort, där byggnadsnämnd finnes, bör det ankomma på byggnadsnämnden att i fråga om ny- och ombyggnad pröva, vilka åtgärder till skydd mot skador genom luftanfall som skola vidtagas. En erinran härom har intagits i 12 §, därvid tillika föreskrivits att byggnadsnämnden i vissa fall skall underställa länsstyrelsen sitt beslut. Vad åter angår ort, där byggnadsnämnd ej finnes, meddelas i 13 § bestämmelser om skyldighet att i förväg söka länsstyrelsens godkännande av företaget såvitt angår luftskyddet.

Understundom kunna de luftskyddsåtgärder som i allmänhet böra vidtagas vara förenade med särskilt höga kostnader eller eljest bliva oskäligt betungande. Härjämte är tänkbart, att åtgärderna på grund av särskilda förhållanden äro onödiga. Det är fördenskull nödvändigt, att dispens kan medgivas. Enligt 14 § i förslaget må länsstyrelsen meddela befrielse helt eller delvis från åtgärden i fråga, om den prövas medföra oskälig kostnad eller ock

sådan befrielse kan medgivas utan eftergivande av skäligen anspråk på luftskydd. Länsstyrelsen må ock uppdraga åt byggnadsnämnd att i enlighet med länsstyrelsens anvisningar utöva denna befogenhet, i den mån det finnes lämpligt. I övrigt har Kungl. Maj:t ansetts böra äga befogenhet att medgiva undantag från lagens bestämmelser.

Under 15—21 §§ i den föreslagna lagen ha upptagits bestämmelser om tillsyn, vitesföreläggande och handräckning, straff, åtal och besvär m. m.

Såsom tidigare framhållits torde det vara lämpligt att i fråga om statliga byggnader meddela särskilda bestämmelser i vad angår sättet för prövning av frågor rörande deras luftskydd. Även beträffande sjukhus, som icke drivas av staten, samt enskilda järnvägar och vissa andra företag ha undantagsbestämmelser i sådant hänseende syntts erforderliga. Av dessa skäl har i 22 § upptagits stadgande, som ger Kungl. Maj:t rätt att förordna, att fråga, i vilken beslut enligt lagen meddelas av byggnadsnämnd eller länsstyrelse, skall prövas i särskild ordning. För undvikande av dröjsmål har tillika ansetts böra stadgas, att Kungl. Maj:t äger befogenhet att i fråga om inrättandet av skyddsrum medgiva undantag från vad i byggnadsstadgan eller byggnadsordning må vara bestämt om skyldighet att inhämta byggnadslov.

I 23 § har meddelats en bestämmelse angående verkan av särskilda föreskrifter i byggnadsordning. Enligt 24 § skall lagen ej äga tillämpning å anläggningar och byggnader som tillhöra försvarsväsendet. I 25 § har slutligen Kungl. Maj:t tillerkänts rätt att meddela närmare föreskrifter angående lagens tillämpning.

Enligt slutstadgandet skall lagen träda i kraft omedelbart.

Såsom förut nämnts har byggnadsstyrelsen även föreslagit vissa ändringar av byggnadsstadgan. Dessa ändringar synas lämpliga. Utöver vad styrelsen föreslagit torde 101 § byggnadsstadgan böra jämkas så att vad i förenämnda lagförslag är stadgat om byggnadsnämnd kommer att bli tillämpligt jämväl å sakkunnig som omnämnes i paragrafen. Med framläggande av förslag till ändring av byggnadsstadgan — över vilket riksdagens yttrande bör inhämtas — torde få anstå till dess lagförslaget undergått vederbörlig granskning i lagrådet.

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över det inom justitiedepartementet upprättade förslaget till lag om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m., av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Tage Evers.

Förslag
till
Lag

om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m.

Härigenom förordnas som följer:

Inledande bestämmelse.

1 §.

Inom område, som Konungen bestämmer, skola i fråga om anläggningar och byggnader vidtagas åtgärder till skydd mot skador genom luftanfall enligt vad nedan i 2—10 §§ sägs.

Konungen äger förordna, att bestämmelserna i 2—10 §§ i tillämpliga delar skola gälla jämväl i fråga om anläggningar och byggnader, som ej äro belägna inom sålunda bestämt område.

Om skyddsrum.

2 §.

Följande anläggningar och byggnader skola förses med skyddsrum:

1. hamn, järnvägsstation och därmed jämförlig anläggning, som är av vikt för allmänna samfärdseln,
2. industriell anläggning, vid vilken i regel minst tjugufem personer äro sysselsatta,
3. anläggning, som inrymmer undervisnings- eller vårdanstalt, hotell eller pensionat och är avsedd att hysa minst tjugufem personer,
4. byggnad med mer än två våningar, som till väsentlig del är avsedd till bostad eller till kontors- eller affärslokal, samt
5. annan anläggning eller byggnad, inom vilken människor bo eller eljest vanligen vistas, såframt skyddsrum är erforderligt med hänsyn till anläggningens eller byggnadens beskaffenhet och läge.

Vind, som till mer än hälften inretts för att användas såsom bostad, räknas såsom våning i denna lag.

3 §.

Skyddsrum, varom ovan sägs, skall såvitt möjligt kunna hysa så många människor, som i allmänhet kunna antagas samtidigt besöka eller vara sysselsatta eller bosatta eller eljest vistas inom anläggningen eller byggnaden eller den del därav, för vilken skyddsrummet anordnas.

Skyddsrum skall anordnas på sådan plats inom eller invid anläggningen eller byggnaden, att det utan tidsutdräkt kan uppsökas av dem, för vilka det är avsett.

4 §.

Skyddsrum skall vara så beskaffat, att det erbjuder skydd åtminstone mot splitter från bomber och andra vid explosion kringkastade föremål ävensom mot stridsgaser. Är skyddsrum beläget inom eller i omedelbar närhet av byggnad, skall det hava sådan hållfasthet, att det kan beräknas motstå den belastning som kan uppkomma i följd av byggnadens instörtande.

5 §.

Kunna två eller flera närbelägna fastigheter ej lämpligen var för sig förses med skyddsrum, må gemensamt skyddsrum anordnas. Föreskrift härom meddelas, där så erfordras, av länsstyrelsen, som tillika på ansökan fördelar kostnaden å fastigheterna.

6 §.

Efter tillstånd av länsstyrelsen må skyddsrum, om det finnes lämpligt, anordnas å allmän plats eller å plats som eljest enligt vad därom är stadgat skall vara avsatt för särskilt ändamål.

Om brandskyddsåtgärder.

7 §.

Vid uppförande av byggnad, som avses i 2 §, i mer än två våningar skola vertikala bärverk, bjälklag över källare samt översta på mur eller därmed likvärdigt bärverk vilande bjälklag utföras brandsäkert. Uppföres sådan byggnad i mer än fyra våningar, skola samtliga bjälklag utföras brandsäkert.

8 §.

Undergår byggnad, som avses i 2 § och som är uppförd i mer än två våningar, sådan ombyggnad, ändring eller utvidgning, att den kommer att i väsentliga delar framstå i nytt skick och i avsevärd mån öka i värde, skall, därest brandbotten saknas, sådan anordnas å översta på mur eller därmed likvärdigt bärverk vilande bjälklag.

Ändå att ombyggnaden, ändringen eller utvidgningen är av mindre omfattning, skall brandbotten anordnas enligt vad nu sagts, om kostnaden därför är ringa i jämförelse med kostnaden för byggnadsarbetet i dess helhet.

9 §.

Då byggnad, som avses i 2 §, uppföres med mindre än tre våningar, skola bärande konstruktioner utföras brandsäkert, i den mån det prövas skäligt.

Vad nu sagts skall jämväl äga tillämpning vid väsentlig ombyggnad, ändring eller utvidgning av sådan byggnad.

10 §.

Kan i annat hänseende än ovan nämnts i fråga om anläggning eller byggnad till minskande av brandskador genom luftanfall vidtagas åtgärd som utan kostnad av någon betydighet medför väsentlig fördel, må länsstyrelsen föreskriva sådan åtgärd.

Gemensamma bestämmelser.

11 §.

Skyldigheten att vidtaga åtgärd, varom ovan sägs, åvilar anläggningens eller byggnadens ägare. Såsom ägare anses jämväl den som innehar anläggning eller byggnad med fri förfoganderätt eller fideikommissrätt eller därmed jämförlig rätt.

Innehaves anläggning eller byggnad eller del därav med nyttjanderätt och finnes det uppenbart obilligt, att ägaren skall vidkännas hela kostnaden för åtgärden, vare nyttjanderättshavaren, såframt ägaren framställer yrkande därom och minst ett år då återstår av tiden för nyttjanderätten, pliktig att utgiva skäligen bidrag till amortering och ränta för tiden efter det yrkandet framställts.

Skall skyddsrum inrättas i byggnad, som tillhör bostadsrättsförening, vare bostadsrättshavarna, utan hinder av vad i föreningens stadgar bestämts, pliktiga att tillskjuta det belopp som erfordras för bestridande av kostnaden. Å beslut om tillskott för sådant ändamål skall vad i 60 § 1 lagen om bostadsrättsföreningar är stadgat ej äga tillämpning.

12 §.

Det åligger byggnadsnämnden att, innan byggnadslov meddelas, pröva vilka åtgärder till skydd mot skador genom luftanfall som skola vidtagas.

I fråga om anläggning eller byggnad, som avses i 2 § 1—3, skall byggnadsnämnden underställa meddelat beslut om byggnadslov länsstyrelsens prövning såvitt angår luftskyddet.

13 §.

Finnes inom område, som bestämts jämlikt 1 § första stycket, ej byggnadsnämnd i orten, skall, om någon vill utföra anläggning eller byggnad, som avses i 2 § 1—4, eller verkställa väsentlig ombyggnad, ändring eller utvidgning av sådan anläggning eller byggnad, länsstyrelsens godkännande av företaget i förväg inhämtas såvitt angår luftskyddet.

Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning, där Konungen meddelat förordnande jämlikt 1 § andra stycket.

14 §.

Länsstyrelsen äger helt eller delvis medgiva befrielse från vidtagande av åtgärd som avses i denna lag, om åtgärden prövas medföra oskäligen kostnad eller ock sådan befrielse kan medgivas utan eftergivande av skäligen anspråk på luftskydd.

I den mån det finnes lämpligt må länsstyrelsen uppdraga åt byggnadsnämnd att i enlighet med länsstyrelsens anvisningar utöva befogenhet som nu sagts.

I övrigt må Konungen medgiva undantag från lagens bestämmelser.

15 §.

Tillsyn å efterlevnaden av denna lag utövas, där ej Konungen annorlunda förordnat, under länsstyrelsens insende av luftskyddschefen.

Om byggnadsnämnds tillsyn å byggnadsföretag är särskilt stadgat.

16 §.

Envar som äger eller innehar anläggning eller byggnad vare pliktig tåla, att den besiktigas för utrönande, vilka åtgärder till skydd mot skador genom luftanfall som vidtagits eller böra vidtagas.

17 §.

Länsstyrelsen äger vid vite tillhålla den som är pliktig att anordna skyddsrum eller vidtaga annan skyddsåtgärd som ovan sägs att fullgöra sin skyldighet. Länsstyrelsen må ock, om försummelse föreligger, ombesörja åtgärden samt uttaga kostnaden härför av den försumlige.

18 §.

Den som underlåter att i förväg inhämta länsstyrelsens godkännande i fall, varom i 13 § sägs, eller åsidosätter föreskrift, som meddelats av länsstyrelsen vid prövning enligt samma paragraf, straffes med dagsböter och vare skyldig att i enlighet med länsstyrelsens anvisningar ändra vad som redan utförts.

Vägrar någon utan skälig anledning att låta anläggning eller byggnad besiktigas enligt vad i 16 § sägs, straffes med dagsböter.

19 §.

Förseelse mot denna lag eller mot föreskrift som utfärdats med stöd av lagen åtalas av allmän åklagare.

Åtal för sådan förseelse anhängiggöres vid polisdомstol, där sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan icke finnes, vid allmän domstol.

Böter och viten, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.

20 §.

Över byggnadsnämndens beslut i fråga, som avses i denna lag, må besvär anföras hos länsstyrelsen inom en månad från det klaganden erhöi del av beslutet. Rätt att anföras besvär jämväl luftskyddschefen.

Talan mot beslut, som enligt denna lag meddelas av länsstyrelsen, må föras hos Konungen i vederbörande statsdepartement i den ordning som för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut är bestämd. Rätt att föra talan tillkommer jämväl luftskyddsinspektionen.

21 §.

När synnerliga skäl därtill äro, äger länsstyrelsen förordna, att dess beslut omedelbart skall lända till efterrättelse.

22 §.

Konungen äger förordna, att fråga, i vilken enligt denna lag beslut meddelas av byggnadsnämnd eller länsstyrelse, skall prövas i särskild ordning.

Konungen må ock medgiva undantag från vad gällande bestämmelser om byggnadsverksamheten innehålla angående tillstånd till åtgärd som kräves för anordnande av skyddsrum.

23 §.

Hava i byggnadsordning föreskrivits skyddsåtgärder utöver vad i denna lag stadgas eller med stöd av denna lag föreskrives, skola byggnadsordningens bestämmelser gälla, såframt de ej strida mot lagen eller med stöd därav meddelade föreskrifter.

24 §.

Denna lag äger ej tillämpning å anläggningar och byggnader som tillhöra försvarsväsendet.

25 §.

Närmare föreskrifter angående tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

*Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den
6 februari 1940.*

Närvarande:

justitieråden EKLUND,
LAWSKI,
VON STEYEERN,
regeringsrådet HJÄRNE.

Enligt lagrådet den 2 februari 1940 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 19 januari 1940, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m.*

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av byråchefen för lagärenden i justitiedepartementet hovrättsrådet Gösta Walin.

Förslaget föranledde icke erinran i vidare mån än som framgår av följande yttranden.

5 §.

Justitierådet Eklund och regeringsrådet Hjärne:

På grund av sin allmänna förtrogenhet med hithörande spörsmål synes länsstyrelsen vara väl skickad för uppgiften att, där ej överenskommelse träffas, bestämma efter vilka grunder kostnaden för gemensamt skyddsrum skall fördelas mellan fastigheterna. Skulle sedermera mot någon av fastighetsägarna vilken haft hand om arbete med skyddsrummets inrättande anmärkas, att arbetet bedrivits på ett oekonomiskt sätt eller att vidlyftigare anordningar vidtagits än som betingats av ändamålet, eller skulle av annan anledning fastighetsägarna icke kunna enas om storleken av det belopp var och en skall med tillämpning av de fastställda grunderna tillskjuta, torde det däremot icke lämpligen böra ankomma på länsstyrelsen att slita sådan tvist. Lika litet kan det komma i fråga att åt länsstyrelsen överlämna att med bindande verkan skilja mellan intressenter, som träffat överenskommelse om huru kostnaderna skola fördelas dem emellan men hysa olika meningar om överenskommelsens innebörd. Att giva länsstyrelsen en så vidsträckt uppgift läser ej heller vara avsett. Till förekommande av misstyrdning bör andra punkten givas en lydelse, som anger att länsstyrelsen i förevarande hänseende endast har att, där ej överenskommelse träffas, bestämma de grunder, efter vilka kostnaderna skola fördelas mellan fastigheterna. Att verkställighet icke kan erhållas å ett sådant beslut, torde följa av gällande regler på detta område.

Justitierådet von Steyern:

Den i andra punkten ingående bestämmelsen, att länsstyrelsen på ansökan fördelar kostnaden för gemensamt skyddsrum å fastigheterna, är icke till sin innebörd klar. Sannolikt är bestämmelsen att förstå så, att den behörighet som eljest tillkommer domstolarna att vid tvist pröva efter vilka grunder kostnaden skall fördelas, överflyttas till administrativa myndigheter, vilkas prövning i denna del bleve slutgiltig. Övriga tvistefrågor, som i detta sammanhang kunna uppkomma, t. ex. om tolkningen av en mellan fastighetsägarna träffad överenskommelse eller befogenheten av en invändning att oskäligen kostnader nedlagts på skyddsrum skulle däremot höra till domstols kompetens; och då det knappast kan vara äsyftat att länsstyrelsen skall utdöma ersättningsbelopp, skulle den som utgivit mera än enligt länsstyrelsens beslut på honom belöper ha att vända sig till domstol, om han vill få en verkställbar dom.

Det synes ändamålsenligt att länsstyrelsen, helst i sammanhang med prövning av fråga om skyldighet att anordna gemensamt skyddsrum, på begäran tillika meddelar fastighetsägarna huru enligt länsstyrelsens uppfattning kostnaden bör fördelas. I det övervägande antalet fall kommer säkerligen vidare åtgärd ej att erfordras. Men att i de verkligt tvistiga fallen delvis undandraga hithörande frågor domstols prövning synes ej påkallat. Bestämmelsen bör därför utgå ur lagförslaget. I stället bör i de av Kungl. Maj:tt utfärdade tillämpningsföreskrifterna stadgas, att länsstyrelsen har att på ansökan avgiva utlåtande till ledning för kostnadens fördelning. Av sådant utlåtandes natur följer, att det ej kan överklagas hos överordnad myndighet.

Justitierådet Lawski:

I likhet med justitierådet von Steyern finner jag stadgandet i behov av ett förtydligande i de av honom angivna avseendena. Jag är även ense med honom därutinnan, att verkligt tvistiga frågor om grunden för kostnadernas fördelning mellan de olika fastighetsägarna icke böra undandragas domstolarnas prövning. Därvid är att beakta *dels* att vid tvist om kostnadernas belopp, frågan om fördelningsgrunden kan komma i ett nytt läge, *dels* att det är önskligt att de olika tvistefrågor, som här kunna uppkomma, ej bliva fullföljda till olika högsta instanser. Å andra sidan är det önskligt att på enklaste sätt få ett auktoritativt uttalande om kostnadsfördelningen och ett snabbare avgörande därav. De önskemål, som sålunda äro att iakttaga, böra enligt min mening leda därtill, att länsstyrelsen, där parterna ej äro ense, får på ansökan bestämma de grunder, efter vilka kostnaden bör fördelas mellan fastigheterna, med rätt för den, som ej åtnöjes med länsstyrelsens beslut, att inom tre månader efter det han fått del därav instämna de övriga fastighetsägarna till domstol. Mot länsstyrelsens beslut borde i enlighet härmed talan ej få föras.

12 §.

Justitierådet Lawski:

Även i det fall, att någon frivilligt vill bygga skyddsrum, synes byggnadsnämnd böra få befogenhet att pröva, om den tillämnade anordningen kan godkännas såsom skyddsrum.

Genom bestämmelsen i 12 § andra stycket läser vara avsett att skapa en effektiv kontroll över att de luftskyddsintressen, som äro särskilt viktiga, bliva tillgodosedda. Under förutsättning att bestämmelsen kan tillämpas i enlighet med vad sålunda åsyftats synes den böra omfatta jämväl andra skyddsanordningar, som beröra ett särskilt stort antal människor. Teatrar, konsert-hus och biografers skola icke obligatoriskt förses med skyddsrum, men man har anledning att antaga, att på åtskilliga håll förstärkningsarbeten komma att frivilligt verkställas för att förvandla lämpliga delar av särskilda biograflokaler till skyddsrum. I den mån så skett, torde det knappast bliva möjligt att, såsom i förslaget eljest förutsatts, föreskriva, att lokalerna ej må hållas öppna. I stället måste tillses, att det skydd som erbjudes är fullt tillförlitligt. Jag hemställer därför, under förutsättning att prövning skall ske jämväl beträffande frivilligt anordnade skyddsrum, att paragrafens andra stycke göres tillämpligt även på skyddsrum, som anordnas för teater, biograf eller därmed jämförlig lokal.

24 §.

Lagrådet:

Vad som åsyftas i 24 § torde lämpligen böra uttryckas så, att lagen ej skall äga tillämpning å anläggningar eller byggnader för militära ändamål.

Ur protokollet:

G. Lindencrona.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden,
hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å
Stockholms slott den 6 februari 1940.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ.

Efter gemensam beredning med cheferna för försvars-, social-, finans- och kommunikationsdepartementen anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman, lagrådets den 6 februari 1940 avgivna utlåtande över det den 19 januari 1940 till lagrådet remitterade förslaget till *lag om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m.*

Efter redogörelse för lagrådets utlåtande anför föredraganden:

Beträffande bestämmelsen i 5 §, att länsstyrelsen på ansökan fördelar kostnaden för gemensamt skyddsrum på två eller flera fastigheter, ha i lagrådet yppats olika meningar. Med hänsyn till de praktiska fördelarna av att länsstyrelsen får sådan befogenhet synes bestämmelsen böra bibehållas, men till undvikande av misstyrdning bör åt bestämmelsen givas den ändrade lydelse, varom två av lagrådets ledamöter hemställt.

Någon ändring av 12 § i den riktning som en av lagrådets ledamöter förordat torde ej böra vidtagas. Det synes icke vara lämpligt att ytterligare utvidga byggnadsnämndernas åligganden i fråga om luftskyddet. Särskilda bestämmelser om underställning av byggnadsnämnds beslut angående teatrar, biografier och därmed jämförliga lokaler ha under sådana omständigheter ej ansetts böra införas i förslaget.

Den av lagrådet föreslagna jämkning, som avser 24 § och som är av huvudsakligen redaktionell innebörd, har vidtagits. Ytterligare några redaktionella ändringar ha ansetts böra göras i förslaget. Så har skett i fråga om andra stycket i 11 §, enligt vilket nyttjanderättshavare kan förpliktas att till anläggningens eller byggnadens ägare utgiva visst bidrag till kostnaden för vidtagen åtgärd. Denna bestämmelse har givits en lydelse, varav tydligare framgår, att för tillämpligheten av bestämmelsen förutsättes, att ägaren både utfört åtgärden och framställt yrkande om bidrag minst ett år före utgången av tiden för nyttjanderätten.

Vid ärendets föredragning i statsrådet den 19 januari 1940 anförde jag, att i detta sammanhang borde vidtagas vissa ändringar i byggnadsstadgan, över vilka riksdagens yttrande borde inhämtas. I enlighet med vad jag därvid uttalat har upprättats förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av nämnda stadga.

Föredraganden hemställer härefter, att det i enlighet med det anförda ändrade lagförslaget måtte jämlikt § 87 regeringsformen föreläggas riksdagen till antagande samt att riksdagens yttrande måtte inhämtas över förslaget till ändring i vissa delar av byggnadsstadgan.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställer förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

G. Lindencrona.